

Vilniaus universitetas
Filosofijos fakultetas
Azijos ir transkultūrinių studijų institutas

Azijos studijų Iranistikos programos studentė

DALIA SABALIAUSKIENĖ

**Ritualinis mandagumas šiuolaikinio Irano visuomenėje:
Teherano atvejis**

BAKALAURO DARBAS

Vadovas – Prof. dr. Vytis Čiubrinskas

Vilnius 2018

Bakalauro studijų baigiamojo darbo vadovo išvados dėl darbo gynimo:

.....
.....
.....

.....
(data)

.....
(v., pavardė)

.....
(parašas)

Bakalauro studijų baigiamojo darbas įteiktas gynimo komisijai:

.....
(data)

.....
(gynimo komisijos sekretorės parašas)

Bakalauro studijų baigiamojo darbo recenzentas:

.....
(v., pavardė)

Bakalauro studijų baigiamojo darbo darbų gynimo komisijos įvertinimas:

.....
201... m. .... mėn. .... d.
(gynimo data)

Gynimo komisijos pirmininkas:

.....
(v., pavardė)

.....
(parašas)

Sabaliauskienė, Dalia

Ritualinis mandagumas šiuolaikinio Irano praktikoje: Teherano atvejis: bakalauro darbas / Dalia Sabaliauskienė, Azijos studijų Iranistikos programos studentė; mokslinis vadovas prof. dr. V. Čiubrinskas; Vilniaus universitetas. Filosofijos fakultetas. Azijos ir transkultūrinių studijų institutas. – Vilnius, 2018. – 71 lap. – Mašinr. – Santr. angl. – Bibliogr.: p. 58 (32 pavad.).

Ritualinis mandagumas, *ta'ārof*, šiuolaikinis Iranas, Teheranas, bendravimo kultūra, farsi kalba, šiiitai, svetingumas, pasisveikinimas ir atsisveikinimas, komplimentai, pasiūlymas ir atsisakymas.

Bakalauro darbo objektas – ritualinio mandagumo vartojimas šiuolaikinio Teherano praktikoje. Darbo tikslas – identifikuoti *ta'ārof* elgesio modeliui būdingus bruožus. Darbe keliama uždaviniai: pateikti teorinius ritualinio mandagumo aspektus; išanalizuoti *ta'ārof* sampratą; apibrėžti pagrindines *ta'ārof* raiškos formas; nustatyti ritualinio mandagumo *ta'ārof* reikšmę šiuolaikinėje Irane vyraujančioje kultūroje.

Atlikus etnografinį tyrimą Tajrish - šiauriniame Teherano rajone, nustatyta, *ta'ārof* yra netiesioginis intencijos išreiškimas mandagiu ritualizuotu elgesiu ir suvokiamas kaip pagarbos kitiems išraiška. Tai yra tradicinis elgesio modelis būdingas vietinei kultūrai, kuri yra unikalus musulmonų šiitų religijos ir istorinių aplinkybių regione derinys. Bendravimo kultūroje nėra vyraujantis nei Rytų Azijos šalims būdingas kuklumas, nei Viduržemio jūros regione įsigalėjęs kilnumo principas, o vyrauja pagarbos ir simpatijos principai, kurie reikalauja, kad pašnekovas būtų išaukštintas ir jaustųsi patogiai, jam būtų išreiktas sutikimas, simpatija, o jo poreikiams būtų teikiamas prioritetas.

Išskirtos dvi pagrindinės *ta'ārof* vartojimo praktikoje schemas: 1) *ta'ārof* yra gautos gėrybės/paslaugos pasiūlymo privalomas atmetimas, nepaisant noro jį priimti. Jei tas pats siūlymas to pačio žmogaus yra kartojamas daugiau kartų, jis gali būti priimamas; 2) tas pats siūlymas per pirmąjį atmetimą peradresuojamas siūlančiajam. Taip patenkinamas pastarojo lūkestis gauti pačio kitam siūlomą gėrybę.

Jaunosios kartos žmonės ritualinio mandagumo intensyvumą linkę riboti ir dažnai tarpusavyje bendrauja tiesiogiai, stengdamiesi nevartoti *ta'ārof* ir labiau paisyti savo norų.

Bakalauro darbas gali būti naudingas mokslininkams, tyrinėjantiems Irano kultūrą, taip pat asmenims, besimokantiems farsi kalbos, kelionių organizatoriams ir keliautojams.

Turinys

Išvadas.....	5
1. Teoriniai ritualinio mandagumo aspektai.....	8
1.1. RITUALINIO MANDAGUMO SAMPRATA	8
1.2. FACE PATEIKIMO TEORIJOS IR MANDAGUMAS.	11
1.3. IRANIEČIŲ FACE.	14
2. Metodologinės tyrimo priegios	17
3. Ta'ārof samprata.....	22
3.1. Sąvokos raiškos aspektas.....	22
3.2. Funkcinės raiškos aspektas.	28
3.3. Verbalinės raiškos aspektas.....	32
4. Ta'ārof raiškos formos	36
4.1. Pasiūlymas ir atsisakymas/peradresavimas	36
4.2. Komplimentai	42
4.3. Pasisveikinimas ir atsisveikinimas	44
4.4. Svetingumas	47
5. Ta'ārof (ne)vartojimas ir ateities kitimo tendencijos	50
Išvados.....	55
Summary.....	57
Literatūros sąrašas.....	58
1 priedas.	61
2 priedas.	62
3 priedas.	63
4 priedas.	64
5 priedas.	65
6 priedas.	66
7 priedas	68
8 priedas	70
9 priedas	71

Išvadas

Visose kultūrose galioja tam tikras deramo elgesio modelis, kurį sudaro specifinės normos, kurios iš tiesų varžo ir kontroliuoja taip, kad tai beveik nejuntama, ypač tos kultūros atstovams.¹ Mandagumas yra viena tų normų, kuri įsišaknijusi Irane vyraujančioje kultūroje ir ritualinis mandagumas - farsi kalba vadinamas *ta'ārof*² - pasitelkiamas kasdieniame gyvenime įvairiausiose situacijose tiek vyresnių, tiek jaunesnių visuomenės narių.³ Irano kine bei literatūroje taip pat apstu šio elgesio modelio apraiškų.

Ta'ārof susideda iš dviejų elementų: kultūrinio ir religinio. Šiame regione (plačiąja prasme) vyrauja šiitų islamas, kuris yra valstybinė religija Irane ir tai yra vienintelė pasaulyje šiitų islamo respublika. Kultūriniu atžvilgiu šalies istorija labai turtinga - Persijos imperija buvo žinoma net ir atokesniuose žemės kampeliuose gyvenančių tautų. Taigi, specifinę regiono bendravimo kultūrą formuoja istoriškai susiklosčiusi padėtis, kuomet imperijos valdomose teritorijose gyveno daugybė skirtingų tautų, turinčių savas kultūras, kurios sąveikavo tarpusavyje, ir specifinės šio regiono religijos: pirmiausia zoroastrizmas, o paskui šiitų islamas. Jokioje kitoje pasaulio vietoje tokios aplinkybės nebuvo susiklosčiusios.

Tyrimų laukas pasirinktas atsižvelgiant į tyrimo objekto unikalumą ir tarpkultūrinės komunikacijos problemas XXI a., kuomet nyksta atskirtis tarp skirtinguose pasaulio kraštuose gyvenančių žmonių, didėja migracija. Lietuvoje taip pat daugėja imigrantų iš Irano, šalies, kurios kultūra lietuviams mažai pažįstama. Taigi, tema aktuali Lietuvoje dėl šių priežasčių: pirma, remiantis Lietuvos Respublikos teisės aktais, pareigūnai, kurie dirba su imigrantais, turi gauti teorines žinias apie priimamų ir

---

¹ Myers, G. David 2008. *Socialinė psichologija*, vert. Donatas Masilionis, Kaunas: Poligrafija ir informatika, pp. 194-195 (versta iš David G. Myers, *Social Psychology*, 9th ed., New York: The McGraw-Hill Companies Inc, 2007).

² *Ta'ārof* (تعارف) yra arabiškos kilmės žodis, reiškiantis „bendrą žinojimą“, tačiau tas pats žodis yra atkeliavęs ir į farsi kalbą. Kembridžo universiteto Farsi kalbos žodyne *ta'ārof* apibrėžiamas taip: (daiktavardis) pasisveikinimo išraiška, malonių žodžių išreiškimas, pagarbos išreiškimas. Reikšmės: komplimentai, mandagumas, formalumai, meilė, saldžios frazės, ceremonija, malonybė, pasiūlymas, patarnavimas, reprezentacija. Šnekamojoje kalboje žodis *taarof* praranda raidę 'ein ع ir įgauna paprastesnę, kasdien patogesnę vartoti formą bei tariamas *tarof* – تارف.

³ Darbe sąvokos *ta'ārof* ir *ritualinis mandagumas* yra vartojamos kaip sinonimai atsižvelgiant į mokslininkės S. Koutlaki rekomendacijas ir tyrimo rezultatus.

integruojamų asmenų kultūrą. Antra, asmenys, kurie mokosi farsi kalbos, tačiau nėra susipažinę su iranietišku kultūros menu negali tinkamai komunikuoti su šio regiono žmonėmis. Juk pagrindinės komunikacijos problemos kyla pirmiausia dėl skirtingo žmonių suvokimo, kas tai yra kultūra, o antra, dėl skirtingų kultūrinių vertybių, todėl dirbant ar bendraujant su Irano regiono žmonėmis yra būtina išmanyti bent pagrindinius jų kultūros bruožus. Lietuvos mokslininkų ši tema nėra nagrinėta.

Kelis mėnesius atlikti stebėjimai ir tyrimai Irane apibendrinami šiame darbe. Tyrimams pasirinktas šiaurinis Teherano Tajrish (تجریش) rajonas, kuris yra vienas moderniausių sostinėje ir yra puiki terpė šiuolaikinės Irano kultūros tyrimams. Šiame rajone buvo renkama medžiaga apie vietinę bendravimo kultūrą, o konkrečiai - *ta'ārof* elgesio modelį. Bendriausiu atveju *ta'ārof* yra vartojamas kaip kalbančiojo pagarbos bei nuolankumo raiškos priemonė pašnekovo atžvilgiu.

Pažymėtina, kad Irane žmogus yra svarbus ne tik kaip individas, bet ir kaip tam tikrų grupių atstovas, o ritualinis mandagumas padeda pabrėžti priklausymą vienai ar kitai klasei, net jei tai yra pvz., svečio ir namų šeimininko santykis. Kaip rašo antropologas W.O. Beemanas (1986), *ta'ārof* tai yra aktyvus, ritualizuotas skirtingų statusų pateikimas sąveikoje. Tuo tarpu mokslininkas Laurence Loebas, tyrinėjęs žydų bendruomenę Irane, *ta'ārof* apibrėžia kaip komplimentą, ceremoniją, pasiūlymą. Minėtieji autoriai sutinka bei tyrimo rezultatai patvirtina, kad *ta'ārof* pasireiškimo būdų yra begalė ir jis yra vartojamas kasdieniniame iranietišku gyvenime nuolatos tiek verbaline, tiek neverbaline formomis. Taigi, darbe taip pat pateikiamos ir apibendrinamos Irane vyraujančią kultūrą tyrinėjusiu mokslininkų nuomonės.

Tyrimo problema – kaip *ta'ārof* elgesio modelis suvokiamas šiuolaikinėje Teherano kultūroje bei kokios jo pagrindinės raiškos formos?

Darbo tikslas – identifikuoti *ta'ārof* elgesio modeliui būdingus bruožus.

Darbo uždaviniai:

1. Pateikti teorinius ritualinio mandagumo aspektus;
2. Išanalizuoti *ta'ārof* sampratą;
3. Apibrėžti pagrindines *ta'ārof* raiškos formas viešajame gyvenime;
4. Nustatyti ritualinio mandagumo *ta'ārof* reikšmę šiuolaikinėje Irane vyraujančioje kultūroje.

Tyrimo metodai.

Stebėjimas. Stebėjimai atlikti viešose vietose tiriamame Teherano rajone: turguje, viešajame transporte, taksi, prekybos centre „Arg“, mečetėje, Persų kalbos ir kultūros institute. Laikotarpis: 2016 m. rugsėjo -sausio mėn. ir 2017 m. spalio – gruodžio mėn. (žr. 2 priedą).

Dalyvaujantis stebėjimas. Eita į svečius pas iranietis (gyvenančius tiriamame rajone), kalbėtasi su žmonėmis gatvėje (žr. 2 priedas).

Anketavimas. Anketas pildė dėstytojai, dirbantys Persų kalbos ir kultūros institute Teherane, Tajrish rajone. Anketose buvo klausiama kas tai yra *ta'ārof*, kokie jo vartojimo tikslai, aiškinamasis jo santykis su vietine kultūra (žr. 5 priedą).

Pusiaus struktūruoti interviu. Interviu imti iš Tajrish rajone gyvenančių žmonių: Mariam,⁴ iranietė studente 23 m., Alireza, 25m. iranietis, kuris 3 metus studijavo Lietuvoje ir vėl grįžo į Teheraną ir su taksi vairuotoju Ali, 45 m. (žr. 1 priedą).

Pokalbiai. Kalbėtasi ar susirašinėta su apytiksliai 110 žmonių, tiek tiesiogiai, tiek naudojant ryšio priemones.

Analitiniai metodai: Lyginamosios analizės metodas naudojamas skirtingų autorių, tyrinėjančių Irane vyraujančią kultūrą, nuomonėms analizuoti. Analitinis - kritinis metodas taikomas, siekiant pamatyti įvairias *ta'ārof* modelio praktikavimo puses.

Darbo struktūra: bakalauro darbą sudaro įvadas, penki skyriai, išvados, literatūros sąrašas, santrauka anglų kalba bei devyni priedai. Pirmajame skyriuje pateikiami teoriniai ritualinio mandagumo aspektai, analizuojama Brown ir Levinson *Face* išsaugojimo teorija, pristatomas iranietis *face* pagal mokslininkės Sofios A. Koutlaki tyrimus. Antrame skyriuje aptariama etnografinio tyrimo metodologija, įvedama į tiriamąjį lauką. Trečiame, ketvirtame ir penktame darbo skyriuose pateikiami, sisteminami ir analizuojami tyrimo metu gauti duomenys apie iranietis ritualinį mandagumą: pateikiama *ta'ārof* samprata, analizuojamos tyrimo metu nustatytos keturios pagrindinės ritualinio mandagumo raiškos formos bei aptariama *ta'ārof* reikšmė šiuolaikinėje kultūroje.

---

⁴ Visi vardai yra pakeisti siekiant užtikrinti asmenų privatumą.

1. Teoriniai ritualinio mandagumo aspektai

1.1. RITUALINIO MANDAGUMO SAMPRATA

Mandagumas apima tiek verbalinį, tiek neverbalinį elgesio modelius, kuriais žmonės parodo, kad jiems rūpi pašnekovas ir aplinkinių požiūris į juos pačius, o visa tai atsiskleidžia interakcijos metu.⁵ Taigi, mandagumas padeda žmonėms kurti ir palaikyti tarpasmeninius santykius. Jis pirmiausia yra kasdienė sąvoka, su kuria susiduriama skirtingose kultūrose visame pasaulyje. Mandagumas nėra įgimtas, o formuojamas aplinkos: tėvų, kultūros, kitų supančių asmenų. Jis lengvai įgyjamas ir koreguojamas individui esant mažam ir sunkiai įtakojamas individui suaugus. Mandagumas dažnai atsiranda analogiškose elgsenos situacijose ir turi tas pačias formas, kas šioje srityje vadinama ritualu.⁶

Ritualas tai socialiai formalizuotas apeiginis elgesys. Jis gali būti traktuojamas kaip tradicijos tautos dalykas, galintis provokuoti jos kaitą.⁷ Jis vaidina svarbų vaidmenį ne tik gentinėse visuomenėse, kaip tradiciškai suvokiama pirmiausia, bet ir moderniose, kuriose apstu socialiai koduotų ritualų, kur šeimos, darbovietės bei kiti tinklai formuoja savas ritualines praktikas.⁸ Taigi, ritualai mus supa kasdienėje aplinkoje nuolatos ir kartais tampa nebepastebimi juos atliekančių tos pačios grupės žmonių, tačiau puikiai atpažįstami pašalinių asmenų. Privačiuose ritualuose integruojamos asmens savybės bei taip leidžiama joms geriau atsiskleisti, tuo tarpu institucionalizuoti ritualai, pvz., disciplinuotame darbdavio ir darbuotojo santykiuose, asmeninės savybės integruojamos būti negali.⁹ Tuo tarpu Lietuvių kalbos žodyne ritualas yra apibrėžiamas kaip ceremonialas, įprastinės ceremonijos.¹⁰

---

⁵ Kádár, Dániel Z. 2017. „Politeness in Pragmatics“, *Oxford research encyclopedias* [interaktyvus]. Prieiga: <<http://linguistics.oxfordre.com/view/10.1093/acrefore/9780199384655.001.0001/acrefore-9780199384655-e-218>> [žiūrėta: 2018 03 28].

⁶ Ten pat.

⁷ Čiubrinskas, Vytis 2007. *Socialinės ir kultūrinės antropologijos teorijos*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, pp. 252-254.

⁸ Kádár, Daniel Z., Haugh, Michael 2013. *Understanding politeness*, Cambridge: Cambridge university press, pp. 148-149.

⁹ Kádár, Dániel Z. 2017. *Politeness, Impoliteness and Ritual: Maintaining the Moral Order in Interpersonal Interaction*, Cambridge: Cambridge University Press, p. 199.

¹⁰ *Lietuvių kalbos žodynas* [interaktyvus]. Prieiga: <<http://lkz.lt/Visas.asp?zodis=ritualas&Ins=-1&les=-1>> [žiūrėta: 2018 03 26].

Ritualo antropologiniam supratimui pagrindus padėjo Arnold van Gennep ir Emile Durkheim, ritualą traktuodami kaip neatsiejamą nuo socialinės struktūros funkcinę grandį.¹¹ Ritualas savo esme yra sukurtas būti atliktu prieš auditoriją, o „interakcijos metu ritualo pagalba suformuojamas kalbančiojo ir klausančiojo įvaizdžiai, kurie atliekami prieš tikrą ar įsivaizduojamą auditoriją.“¹² Jei interakcijos metu vienas iš individų nesilaiko ritualinio mandagumo ar atlieka jį neteisingai, sulaukia iš kito dalyvio neigiamo įvertinimo arba kitų rimtesnių neigiamų pasekmių.

Kaip buvo pasakyta, ritualinis mandagumas susideda iš verbalinio ir neverbalinio komponentų. Iraniečių kasdienėje kalboje ritualinis mandagumas įvardijamas kaip *ta'ārof* ir turi raiškos formas, kurios didesniu ar mažesniu mastu vartojamos visos visuomenės narių. Iraniečiai žino, kokiu metu koks *ta'ārof* modelis turi būti panaudotas ir interakcijos metu skamba besikartojančios, ritualinės frazės. Užsieniečiui, kuris moka farsi kalbą, tačiau nežino *ta'ārof* elgesio modelio, tikrai keistai skambės vietinio žmogaus pasakymas „kad tau rankos neskaudėtų“ (reiškia „ačiū“), ar kai pagyrus vietinės moters auskarus, ji juos „atiduoda“ pagyrusiajam (iš tiesų tai tik *ta'ārof*, ji visai nenori padovanoti auskarų). Tokia ritualinio mandagumo raiška stebinčiam gali atrodyti kaip tam tikras spektaklis, kurį sunku suprasti.

Lingvistinis mandagumas, kaip jį apibrėžia lietuvių ir anglų lingvistinė mandagumą tyrinėjanti mokslininkė I. Hilbig, yra tam tikrų kultūriškai specifinių ritualizuotų komunikacijų strategijų, kuriomis atsižvelgiant į žmoniškųjų santykių metmenį, siekiama sklandaus bendradarbiavimo, adresatui perteikiant pagarbą arba draugiškumą, taikymas, interakcijoje galintis atsiskleisti labai įvairių raiškos būdų įvairovė.¹³ Skirtingose kultūrose tos raiškos formos taip pat skiriasi, neretai mandagumo sąvoka apima ne tik verbalinius akcentus, bet ir neverbalinį mandagumą - kūno kalbą, kuria, anot specialistų, kartais išsakoma daugiau nei žodžiais.

---

¹¹ Čiubrinkas, Vytis 2007. *Socialinės ir kultūrinės antropologijos teorijos*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas, p. 252.

¹² Kádár, Dániel Z. 2017. „Politeness in Pragmatics“, *Oxford research encyclopedias* [interaktyvus]. Prieiga: <<http://linguistics.oxfordre.com/view/10.1093/acrefore/9780199384655.001.0001/acrefore-9780199384655-e-218>> [žiūrėta: 2018 03 28].

¹³ Hilbig, Inga 2009. *Lingvistinis mandagumas*, daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, p. 17.

Visose kultūrose galioja tam tikras deramo elgesio modelis, kurį sudaro specifinės normos, kurios varžo ir kontroliuoja taip, kad tai beveik nejuntama.¹⁴ Mandagumas taip pat yra vienas iš elgesio normų, „vienas svarbiausių socialinio ir psichologinio žmogaus elgesio gairių, vienas pagrindinių komunikacijos komponentų“.¹⁵ Taigi, tyrinėjant mandagumą be kultūrinio aspekto labai svarbus yra ir psichologinis, svarbu ką asmuo galvoja ir kokios jo paskatos atliekant tam tikrą ritualinio mandagumo veiksmą.

Be mandagumo šiuolaikiniame pasaulyje būtų neįmanoma pilnavertiškai bendrauti, o žmogus, norėdamas išspręsti socialinę dilemą, privalo bendrauti laikydamasis nusistovėjusių normų. Bendravimas mažina nepasitikėjimą, sudarydamas sąlygas abiem pusėms naudingam sutarimui, taigi, kartu skatina ir bendradarbiauti. Aptariant problemą formuojamas grupės tapatumas, imama rūpintis kiekvieno geroje. Tai savo ruožtu skatina kurti grupės taisykles, ieškoti sutarimo ir verčia grupės narius vadovautis tomis taisyklėmis.¹⁶ Taigi, mandagus elgesys yra tiek individo veikimas, tiek neveikimas, kurie sukelia socialinį reiškinį ir socialines pasekmes bei tampa bendruomeniniu. Individas gali rinktis mandagumo formas grupės narių nustatytose taisyklių ribose. Mandagumas taip pat gali būti suprantamas kaip bet kokie veiksmai, padedantys išlaikyti minimalią žmonių sąveikos darną, palaikyti ar sustiprinti pašnekovų tarpusavio santykius, kartais – apsisaugoti nuo jaučiamo pavojaus.¹⁷

Globalizacijos akivaizdoje teigtina, kad ritualinis mandagumas pasireiškia įvairiose kultūrose ir yra būtina sėkmingos komunikacijos dedamoji. Savo ruožtu kultūrinės mandagybės gali būti perimamos ar išmokstamos. Tarpkultūrinėje interakcijoje yra svarbi tolerancija ir taktas, jų pagalba gali būti užtikrinama tvari daugialypė visuomenė.

---

¹⁴ Myers, G. David 2008. *Socialinė psichologija*, vert. Donatas Masilionis, Kaunas: Poligrafija ir informatika, pp. 194-195 (versta iš David G. Myers, *Social Psychology*, 9th ed., New York: The McGraw-Hill Companies Inc, 2007).

¹⁵ Hilbig, Inga 2009. *Lingvistinis mandagumas*, daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, p. 11.

¹⁶ Myers, G. David 2008. *Socialinė psichologija*, vert. Donatas Masilionis, Kaunas: Poligrafija ir informatika, pp. 544-545 (versta iš David G. Myers, *Social Psychology*, 9th ed., New York: The McGraw-Hill Companies Inc, 2007).

¹⁷ Čepaitienė, Giedrė 2007. *Lietuvių kalbos atiketas*, Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla, p. 11.

1.2. FACE PATEIKIMO TEORIJOS IR MANDAGUMAS.

Sociologas Erving Goffmanas (1967) pateikia *face*¹⁸ terminą ir jį apibrėžia kaip teigiamą viešą įvaizdį, kurį siekiame įtvirtinti socialinėje sąveikoje. Tai asmeniškiausias turtas ir individo saugumo bei malonumo centras.¹⁹ Jis teigia, kad nors *face* ir priklauso asmeniui, jis yra paskolintas visuomenės ir gali būti „atsiimtas“ dėl netinkamo elgesio, vos tik individas parodo, kad nėra vertas turimos reputacijos. Asmens padėtis visuomenėje jį įpareigoja ir išspraudžia jo elgesį į tam tikrus rėmus, kad išlaikytų *face* asmenys turi gyventi pagal savo vaizdinį ir rodyti savigarbą. Iš jo taip pat tikimasi, kad nebus atlikti tokie veiksmai, kurie nėra tapatinami su savęs įsivaizdavimu. Individas tarsi tampa pats savo reputacijos įkaitu. Sąveikoje jis taip pat turi rodyti ir dėmesį kitų *face*.²⁰ Savo esme asmens vaizdinys - tai kaip žmogų įsivaizduoja kiti tam tikroje socialinėje situacijoje.²¹

P. Brown ir S. Levinsono teorija (1987 [1978]) yra laikoma pagrindine mandagumo teorija ir teigia, kad mandagumas yra kaip *face* saugojimas: kalbėtojas siekia tikslo stengdamasis išsaugoti tiek klausytojo, tiek savo *face*, tam tikslui pasitelkdamas tam tikras strategijas. *Face* sąvoka yra perimta iš E. Goffmano ir suvokiama, kad *face* yra universalus, tai savęs įvaizdis viešumoje, norimas kitų visuomenės narių. „Visi pilnateisiai suaugę visuomenės nariai turi, ir žino kitus turint, *face*“, kuris suvokiamas kaip viešas savęs įsivaizdavimas.²² Kasdieniame gyvenime *face* yra labai svarbus, nes suteikia saugumo.²³ Jis gali būti dviejų rūšių: *negative face* ir *positive face*.²⁴⁻²⁵ *Negative*

¹⁸ Darbe vartojami pirminiai originalūs amerikiečių mokslininkų terminai, siekiant išvengti netikslumų.

¹⁹ Redmond, V. Mark 2015. *Face and politeness theories*, English Technical Reports and White Papers, 2. Iowa state university, p. 3. [Interaktyvus]. Prieiga: <https://lib.dr.iastate.edu/engl_reports/2> [žiūrėta 2018 03 15].

²⁰ Goffman, E. 1967. *Interaction ritual: Essays on face-to-face behavior* [Interaktyvus]. Prieiga: <https://books.google.lt/books?hl=en&lr=&id=qDhd138pPBAC&oi=fnd&pg=PR7&dq=Goffman+On+facework:+an+analysis+of+ritual+elements+in+social+interaction.&ots=9jY-O-eDwp&sig=1fs0g0aT20FZcXuHuj-rKaMnFLc&redir_esc=y#v=onepage&q=Goffman%20On%20facework%3A%20an%20analysis%20of%20ritual%20elements%20in%20social%20interaction.&f=false> [žiūrėta 2018 015].

²¹ Satkauskaitė, Danguolė 2001. *Lingvistinė pragmatika*. Mokomoji knyga aukštųjų mokyklų studentams (elektroninėje laikmenoje), Kaunas, p. 68.

²² Brown, P., Levinson, S. 1978, 1987. *Politeness: some universals in language usage*, Cambridge: Cambridge University Press, p. 311.

²³ Satkauskaitė, Danguolė 2001. *Lingvistinė pragmatika*. Mokomoji knyga aukštųjų mokyklų studentams (elektroninėje laikmenoje), Kaunas, p. 68.

²⁴ Brown, P., Levinson, S. 1978, 1987. *Politeness: some universals in language usage*, Cambridge: Cambridge University Press, p. 311 psl.

face siejamas su asmens troškimu ir poreikiu veiksmų laisvei, laisvei nuo nepagrįstų reikalavimų bei buvimu nepriklausomu, kai tuo tarpu *positive face* siejamas su noru būti suprastu, priimtu aplinkinių, mėgstamu.²⁶ Kitais žodžiais tariant, *positive face* – „tai asmens poreikis būti pripažintu ir įvertintu kitų visuomenės narių, pabrėžia draugiškumą,²⁷ betarpišką bendravimą. Šiuo atveju sąveikoje gali būti vartojami pašmaikštavimai, neformali kalba. Tuo tarpu *negative face* – tai „poreikis būti nepriklausomu, turėti veiksmų laisvę, kad kiti netrukdytų, gali būti suvokiamas kaip oficialusis mandagumas, kur tarp kalbančiųjų išlaikoma distancija ir taip palaikoma abipusė pagarba.“²⁸ Dažnai jis yra aprašomas etiketo vadovėliuose, kaip teigia Čepaitienė.

Interakcijoje siekiama pabrėžti adresato prestižą, juo rūpintis, taip išvengiama konflikto, *face* pažeidimo ar bent jau sumažinama jo tikimybė. Taip pat bendraujant dviem labai skirtingų statusų žmonėms mandagumu suteikiamas minimalus komforto lygis, dažnai vartojant netiesioginius kalbos aktus. Apskritai *face* yra labai trapus ir kelia grėsmę socialinėje aplinkoje, mokslininkė D. Satkauskaitė pateikia pavyzdį, jog kritika kelia grėsmę jos gavėjo *positive face*, o reikalavimai grasina adresato *negatyve face*.²⁹ Anot Brown ir Levinson, grėsmę *face* keliantys veiksniai yra prašymai, atsisakymai, raginimai ir kiti, dėl kurių interakcijos metu prestižas gali būti prarandamas, todėl pašnekovai stengiasi puoselėti vienas kito *face*, tam tikru lygiu bendradarbiauti. Pašnekovai, racionaliai siekdami komunikacinių tikslų, bet tuo pačiu ir būdami suinteresuoti saugoti vieni kitų *face*, yra linkę arba apskritai vengti grėsmingų aktų, arba pasitelkti tam tikras mandagumo strategijas jų grėsmei sumažinti.³⁰

Mandagumas taip pat gali būti *positive* ir *negative*.^{31 32} Pirmasis laikomas betarpišku, draugišku bendravimu su pašnekovu, kuriam parodomas artumas,

---

²⁵ I. Hilbig vartoja „pozityviojo įvaizdžio“ ir „negatyviojo įvaizdžio“ sąvokas, tačiau pažymi, kad jos yra painios, tad pasilikta prie originalių sąvokų vartojimo.

²⁶ Brown, P., Levinson, S. 1978, 1987. *Politeness: some universals in language usage*, Cambridge: Cambridge University Press, pp. 311-323.

²⁷ Satkauskaitė, Danguolė 2001. *Lingvistinė pragmatika*. Mokomoji knyga aukštųjų mokyklų studentams (elektroninėje laikmenoje), Kaunas, p. 69.

²⁸ Ten pat.

²⁹ Ten pat, p. 68.

³⁰ Hilbig, Inga 2009, *Lingvistinis mandagumas*, daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, p. 24.

³¹ Hilbig, Inga 2008. „Mandagumas kaip reliatyvus kalbinis, socialinis ir kultūrinis reiškiny“, *Acta Linguistica Lithuanica*, LVIII: 1-15.

solidarumas. Tuo tarpu *negative* mandagumas tarsi sukuria tarp pokalbio dalyvių pagarbų atstumą, vertinamas pašnekovų privatumas. Kasdieniame gyvenime kiekvienas gali rinktis, kokio bendravimo siekia ir atitinkamai kokios bendravimo frazės bus vartojamos, tačiau abiem atvejais pasitelkiamos mandagumo formuluočių, kurios išsaugo abiejų pašnekovų *face*.

Face išsaugojimo teorija buvo paskelbta 1978 m. Kaip teigia socialinis psichologas, *Face* valdymo teorijos kūrėjas (1992) Thomas Holtgraves, ši teorija laikoma standartu, o visos naujos teorijos yra lyginamos su ja. Minėtoje *face* valdymo teorijoje išsamiai aptariami prestižui grėsmingi aktai, išskiriant penkis pagrindinius teiginius.³² Mokslininkai, tyrinėjantys *face* bei mandagumą, sutinka, kad pirmasis gali būti prarastas, palaikomas ar sustiprintas ir turi nuolat sąveikauti.³⁴ Pažymima, kad skirtingose kultūrose asmens vaizdinio turinys yra skirtingas, bet pati *face* sąvoka yra universali. Dėl šio aspekto minima teorija yra kritikuojama ir teigiama, kad *face* sąvoka yra kur kas sudėtingesnė ir platesnė.³⁵ Ypač daug kritikos šiai teorijai yra išsakę skirtingų kultūrų tyrinėtojai dėl *negative face* sampratos: de Kadt 1998; Hill et al., 1986; Ide, 1989; Koutlaki, 1997, 2002; Mao, 1994; Matsumoto, 1988; 1989; Nwoye, 1992.³⁶ Irane vyraujančios kultūros tyrinėtoja Sofia A. Koutlaki teigia, kad nors ši teorija ir laikoma pagrindine, tačiau „mažai kuo naudinga tyrinėjant iranėčių mandagumą“. ³⁷ Iš esmės, *face* konceptas buvo pasiskolintas iš Goffman (1967) bei sulietas su Durkheim'o (1915) pozityviomis bei negatyviomis teisėmis.³⁸

Lingvistas G. Leechas „mandagumą“ laiko vienu svarbiausių žmonių socialinės sąveikos veiksnių ir prilygina jo svarbą kalbos filosofo P. Grice'o bendradarbiavimo

---

³² Čepaitienė siūlo „distancinio mandagumo“ ir „kontaktinio mandagumo“ sąvokas, o I. Hilbig „pozityviojo mandagumo“ ir „negatyviojo mandagumo“ sąvokas.

³³ Redmond, V. Mark 2015. *Face and politeness theories*, English Technical Reports and White Papers, 2. Iowa state university, p. 26. [Interaktyvus]. Prieiga: <https://lib.dr.iastate.edu/engl_reports/2> [žiūrėta 2018 03 15].

³⁴ Brown, P., Levinson, S. 1978, 1987. *Politeness: some universals in language usage*, Cambridge: Cambridge University Press, p. 311.

³⁵ Hilbig, Inga 2009. *Lingvistinis mandagumas*, daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, p. 30.

³⁶ Koutlaki, A. Sofia 2009. „Two sides of the same coin: how the notion of „face“ is encoded in Persian communication“, *Face, Communication and Social Interaction*, 4: 115-133.

³⁷ Ten pat.

³⁸ Holtgraves, Thomas 2017. „Politeness“, iš *The Oxford Handbook of Linguistic analysis*, ed. Commins, C., Katsos, S., Oxford: Oxford university press, pp. 1-31.

principui bei veiksmingo pokalbio taisyklėms³⁹. Jis išskiria 6 mandagumo principus: takto, kilnumo, pritarimo, kuklumo, sutarimo ir simpatijos. Svarbiausias jų, anot autoriaus, yra takto, tačiau skirtingose kultūrose gali vyrauti kiti principai, kaip pavyzdžiui pietryčių Azijoje yra svarbiausias kuklumo principas, o Viduržemio jūros šalyse – kilnumo,⁴⁰ tačiau Iranas atsiduria tarp šių regionų: čia taip pat svarbu būti kukliam, tačiau ne tiek, kiek pvz., Tailande, bet ir ne kilnumo ar takto principai čia yra vyraujantys.

1.3. IRANIEČIŲ FACE.

Iranistikos specialistė Sofia A. Koutlaki tyrinėja *ta'ārof* elgesio modelį ir teigia, kad iranietčiai save ir kitus suvokia ir kaip individus, ir kaip socialinių grupių atstovus. Pirmiausia kaip savo šeimos narius, bet taip pat ir kaip priklausančius savo amžiaus, lyties, statuso ir profesijos tinklams. Taigi, individas laikosi kiekvienai grupei nustatytų elgesio normų, tuo patvirtindamas savo priklausymą jai, bet tuo pačiu tvirtai laikosi ir savo *face*.⁴¹ Ji sutinka su Brown ir Levinson teorija tuo aspektu, kad iranietčių *face* suvokiamas per specifinį verbalinį elgesį, kuris turi tiesioginę įtaką kalbančiojo ir klausančiojo *face*, tačiau skirtingai nei Brown ir Levinson suvokimas, kuris yra „giliai įsišaknijęs į **individo norus**“, Koutlaki suvokimu, „iranietčių *face* suvokimas yra **kolektyvinis**.“⁴² Reikia suprasti, kad iranietčių *face* nėra pagrįstas tikrai *positive face* ar *negative face*, tačiau ir grupinio įvaizdžio, sustiprinto laikantis socialinių normų.

Paraleliai Goffmano idėjoms apie išdidumą ir garbę, iranietčių *face*, Koutlaki teigimu, susideda iš dviejų dalių:

1. *Shakhsiat* (شخصیت) asmenybė;
2. *Ehterām* (احترام) pagarba.

„Kalbantysis demonstruoja savo asmenybę (*shakhsiat*) savo elgesiu, kuris atitinka visuomenės normas ir skiriant pakankamą pagarbą (*ehterām*) pašnekovui.“⁴³ *Positive face*

³⁹ Satkauskaitė, Danguolė 2001. *Lingvistinė pragmatika*. Mokomoji knyga aukštųjų mokyklų studentams (elektroninėje laikmenoje), Kaunas, p.70.

⁴⁰ Satkauskaitė, Danguolė 2001. *Lingvistinė pragmatika*. Mokomoji knyga aukštųjų mokyklų studentams (elektroninėje laikmenoje), Kaunas, pp. 70-71.

⁴¹ Koutlaki, A. Sofia 2009. „Two sides of the same coin: how the notion of „face“ is encoded in Persian communication“, *Face, Communication and Social Interaction*, 4: 115-133.

⁴² Ten pat.

⁴³ Ten pat.

individe veikia kaip siekis patikti aplinkiniams, būti gerbiamam ir geidžiamam. Tuo tarpu, anot autorės, iraniečio identitetas yra neatsiejamas nuo tam tikrų grupių identiteto ir būtent grupės įvaizdžio praradimas yra daug svarbesnis nei asmeninis. Interakcijos metu svarbiausias yra pašnekovas. Taigi, iraniečio *face* susideda ne tik iš *negative* ir *positive face* poreikių, bet ir grupės įvaizdžio poreikio.

Shakhsiat ir *ehterām* veikia per verbalinį bendravimą interakcijoje, o komunikacijai, anot Koutlaki, yra svarbiausi trys pagrindiniai mandagumo principai:

1. Pagarbos principas: rodyti pagarbą kitam, išaukštinti kitą (*Other-Raising*), tačiau tuo pačiu gauti pagarbos ir sau;
2. Sąmoningumo principas: rodyti pagarbą kitiems sąmoningai nužeminant save (*Self-Lowering*) pagerbti kitą;
3. Nuoširdumo principas: rodyti susidomėjimą kitais, koncentruotis ties kitų norais bei komfortu. Išreikšti sutikimą, simpatiją bei draugiškumą kitiems.⁴⁴

Pirmasis principas reikalauja, kad pagyrus pašnekovą, net jei tai ir nėra tiesa ir tai sakoma tik dėl mandagumo, pašnekovas tą patį komplimentą (tik jį padidinęs) pasakytų ką tik jį išsakiusiam asmeniui. Šis savo ruožtu dažniausia atsako, kad asmuo galintis „sakyti ką tik nori, tačiau pašnekovo žodžiai jį verčia gėdintis.“⁴⁵ Komplimento priėmimas iš karto gali reikšti įžeidimą. Toks principas dažnai galioja panašios galios ir statuso žmonių interakcijoje. Antrasis principas, panašiai kaip ir pirmasis, skirtas išreikšti pagarbai, tik šiuo atveju tai daroma sumenkinant save. Iraniečiai dažnai kasdienėje interakcijoje su kitais vartoja formuluotę „esu Jūsų vergas“. Tuo tarpu trečiasis principas padeda sumažinti distanciją tarp pokalbio dalyvių, sustiprina santykius, o tai daroma per domėjimąsi kitu, paslaugumo išreiškimu bei rūpinantis pašnekovo komfortu. Dažnai vartojamos atsiprašymo formos.

Savęs nužeminimo (*Self-Lowering*) bei kito išaukštinimo (*Other-Raising*) aktų raišką per *ta'ārof* yra pastebėjęs ir Beemanas. Jis *ta'ārof* suvokia kaip racionalų veiksmą, kuomet per strateginį jo panaudojimą ir manipuliavimą statusais galima pasiekti skirtingų norimų tikslų. Jis pateikia keturis atliekamus kalbinius veiksmus, tokius kaip savęs

⁴⁴ Koutlaki, A. Sofia 2009. „Two sides of the same coin: how the notion of „face“ is encoded in Persian communication“, *Face, Communication and Social Interaction*, 4: 115-133.

⁴⁵ Stebėjimas „Arg“ prekybos centre, Teheranas, 2017-11-01.

nužeminimas, kito išaukštinimas, kreipimasis į pašnekovą daugiskaita, pašnekovo kreipinys daugiskaita, ir nurodo asmenų statusų suvokimo interpretaciją.⁴⁶ Pavyzdžiui, jei abu pašnekovai vartoja visus keturis išvardintus kalbinius veiksmus, tai jų statusų interakcija suvokiama kaip abipusė pagarba arba abipusis meilikavimas. Tikriausia susitikimas yra abiemis naudingas ir vienas iš kito tikisi paslaugų. Kitas pavyzdys, jei asmuo pokalbio metu save nužemina bei kreipiasi į pašnekovą daugiskaita, tačiau neatlieka pašnekovo išaukštinimo, o pašnekovas savo ruožtu į jį kreipiasi vienaskaita, tokia statusų interakcija suvokiama kaip kalbančiojo supratimas turint žemesnį nei jo pašnekovas statusą, bet savo ruožtu jis nesiruošia atlikti kito išaukštinimo veiksmo, nors to iš jo ir tikimasi. Čia tikriausia susitinka žemesnes ir aukštesnes pareigas turintys asmenys, tačiau žemesnio statuso asmuo yra labai orus, o galbūt anksčiau įžeistas aukštesnio statuso asmens ir nėra linkęs meilikauti.

Kolektyvinio identiteto bendruomenėje priklausymas vienai ar kitai grupei turi didelę reikšmę. Šią priklausomybę pažymi *face*, kuris pabrėžiamas per specifinį individo elgesį. Kaip jau minėjome, anot S. Koutlaki iranietiško *face* susideda iš *shakhsiat* (asmenybė) ir *ehterām* (pagarba) elementų. *Shakhsiat* tai yra individo auklėjimo ir išsilavinimo rezultatas, o *ehterām* parodo, kaip jis laikosi mandagumo taisyklių. Būtent į šią skiltį patenka *ta'ārof* elgesys.⁴⁷ Tuo tarpu W.O. Beemanas pažymi, kad *ta'ārof* visuomet reiškiasi nelygaus statuso asmenų interakcijoje.

Koutlaki pateikia išvadą, kad individas veikia koncentruodamasis ir ties savo, ir ties kito *face* vienu metu. Kita jos pateikiama išvada, kad asmens įvaizdis yra jam paskolintas visuomenės. Irano visuomenėje, kaip ir kitose kolektyvistinėse visuomenėse, iš individo yra tikimasi tvirtai laikytis socialinių normų ir vengti visuomenės smerkiamo, nepriimtino elgesio tam, kad išlaikytų savo *face* bei įvaizdį ir kartu palaikytų kitų.

Taigi, žmonės vartoja kalbą ne tik tam, kad perteiktų informaciją ir netgi ne tam, kad kalba atliktų veiksmus, bet ir siekdami kurti, palaikyti ar nutraukti tarpasmeninius santykius.⁴⁸ Nors ir esama didelių įvairavimų tarp tos pačios grupės viduje esančių

⁴⁶ Beeman, William O. 1986. *Language, status, and power in Iran*, Bloomington: Indiana university press, pp. 156-157.

⁴⁷ Koutlaki, Sofia A. 2010. *Among the Iranians: a guide to Iran's culture and customs*, Boston: Intercultural press, p. 31.

⁴⁸ Hilbig, Inga 2009. *Lingvistinis mandagumas*, daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, p. 12.

pograpių, individualių savybių, bendriausiu lygiu galimi nustatyti tipiški, tos pačios etninės bendruomenės žmonėms priimtini bendravimo būdai įvairiose situacijose.⁴⁹

Toliau analizuosime Tajrish rajono gyventojų bendravimą bei ritualinio mandagumo formas šioje visuomenėje. Minėtųjų mokslininkų Koutlaki ir Beemano teorijos darbui yra aktualiausios ir lauko tyrimo metu gauti rezultatai yra palyginami su jų atliktų tyrimų rezultatais.

2. Metodologinės tyrimo prieigos

Darbe remiamasi empirinio tyrimo, su pertrauka atlikto 2016-2017 m. Irano sostinėje Teherane esančiame Tajrish rajone, duomenimis. Buvo tiriama iranėčių bendravimo kultūra, konkrečiai ritualinis mandagumas *ta'ārof* bei jo pasireiškimo formos kasdieniame gyvenime. Tyrimas atliktas norint suprasti tam tikros žmonių grupės *ta'ārof* elgesio modelį.

Verta pažymėti, kad Teherano miestas yra įsikūręs Alburzo kalnų papėdėje, o visas Teherano miestas, talpinantis apie 12 mln. gyventojų, driekiasi iš pietinės dalies, kuri yra labiausiai nutolusi nuo kalnų, link šiaurinės dalies, kuri yra kalnuose. Teherane yra didelis oro užterštumas, tai ypač jaučiasi pietinėje ir centrinėje sostinės dalyse, tuo tarpu sąlyginai švarus oras yra aukščiau kalnuose, šiaurinėje miesto dalyje įsikūrusiuose rajonuose. Būtent čia yra brangiausias nekilnojamas turtas bei gyvena labiau pasiturintys žmonės. Tajrish yra vienas tų rajonų, įsikūrusių šiaurinėje miesto dalyje (žr. 3 priedą).

Pirmą kartą Teherane gyventa, studijuota ir dirbta beveik pusę metų, pradedant 2016 m. rugsėjo mėnesiu. Mūsų tyrimui šis laikotarpis svarbus tuo, kad gatvėse, viešajame transporte, parduotuvėse bei kitose Tajrish rajono viešose vietose atsitiktine tvarka buvo užsirašinėjami nugirsti *ta'ārof* posakiai ir stebimos situacijos, kurios padėjo susidaryti bendrą įspūdį apie vietinių žmonių ritualinį mandagumą, o taip pat pradėta su vietiniais šnekėtis apie mandagumą. Antrą kartą į Teheraną vyкта 2017 m. spalio mėn. ir čia būta 2 mėn. (2017-10-24 – 2017-12-12). Būtent šiuo periodu buvo atlikti detalūs lauko tyrimai. Gyvenau centrinėje Teherano dalyje, tačiau apkeliavau didžiąją dalį daugiamilijoninio miesto. Iš visų rajonų labiausiai įstrigęs buvo Tajrish, kuris be

---

⁴⁹ Hilbig, Inga 2009. *Lingvistinis mandagumas*, daktaro disertacija, Vilniaus universitetas, pp. 11-12.

daugumai rajonų bendrų savybių turėjimo ir lyginant su kitomis sostinės vietomis, yra laisvesnis: čia mažiau juntamos griežtos islamo taisyklės, pavyzdžiui moterys čia dėvi trumpesnius, spalvingesnius *montu*, laisvesnį hidžabą (*hijab*), mažiau patuliuoja dorovės policijos pajėgų, yra įsikūrę modernesni, vakarietiškus standartus atitinkantys prekybos centrai bei kavinės, taip pat čia įsikūręs Persų kalbos ir kultūros institutas.

Rajonas įdomus tuo, kad yra vienas prestižiškiausių sostinėje, tad teigtina, kad būtent šioje vietoje jaučiamos šalies ateities tendencijos. Tai buvo ypač svarbu mūsų tyrimui. Jei, pavyzdžiui, pasirinktumėme tyrinėti pietinę Teherano dalį, mažesnę miestą ar kaimo vietas, matytume daugiau tradicinį Iraną, kur aplinkos įtaka yra mažesnė ir gyvenimas daugiau ar mažiau teka viena vaga. Mūsų tyrimo tikslas buvo nagrinėti tiriamą objektą šiuolaikinės kultūros kontekste, todėl būtent šis rajonas tampa tinkama terpe atlikti lauko tyrimams. Taigi, susipažinus su didžiąja dalimi Teherano rajonų, dėl tyrimo specifikos pasirinktas Tajrish.

Tyrimo tikslas buvo tirti bendravimo kultūrą pasirinktame rajone, gilinantis į specifinį *ta'ārof* elgesio modelį. Pasiiekti tikslui, pirmiausia buvo atlikti kasdieniai stebėjimai turguje, prekybos centre „Arg“, mečetėje, viešajame transporte bei taksi spalio pabaigoje, lapkričio ir gruodžio mėnesiais. Pradėta nuo stebėjimų, nes tai buvo patogiausias būdas iš arčiau pamatyti pasirinktą tyrimams rajoną ir išgirsti gatvėje bei kitose viešose vietose vartojamą kalbą. Stebėjimų atlikimas buvo vienas didžiausių iššūkių viso tyrimo metu, mat tokių „aplinkos stebėtojų“ kaip aš pasirodė esąs ne vienas ir jiems labai parūpo ką aš veikiu, netgi buvau neteisingai traktuota kaip ieškanti pažinčių. Taigi, kai kurių stebėjimų metu buvo ir neplanuotų individualių pokalbių su mane užkalbinusiais asmenimis ir tai peraugo į dalyvaujantį stebėjimą. Buvo gauti keli pasiūlymai ištekti, į kuriuos atsakiau, kad turiu vyrą, tačiau iškart sekavo sekantis klausimas: ar tavo vyras iranietis. Į šį klausimą pirmą porą kartų atsakiau neigiamai ir tai buvo klaida, nes santuoka su lietuviu jiems neatrodydavo kliūtis, todėl likusius kartus sakydavau, kad mano vyras iranietis ir greitai ateis čia. Ši taktika pasitvirtino.

Tyrimo metu norėta išsiaiškinti kas tas *ta'ārof*, apibrėžti pagrindines šio elgesio formas bei nustatyti, kokios ritualinės frazės vartojamos. Norėta tą padaryti ne tik stebint per atstumą, o ir tiesiogiai, todėl viena iš priemonių šiam tikslui pasiekti buvo dalyvaujantis stebėjimas. Lankytasi pas dvi atskiras šeimas, gyvenančias Tajrish rajone.

Pirmoji šeima buvo išplėstinė, tradicinė: seneliai, jų dvi dukros ir jų šeimos. Pas juos lankytasi 2017-10-27, 2017-12-02 ir 2017-12-06. Daugiausia kalbėtasi apie *ta'ārof* su močiute Melina ir jos anūku Alireza. Iranietis Alireza buvo tas asmuo, kuris padėjo įeiti į tyrimų lauką. Jis puikiai išmano ritualinį mandagumą su visomis jo peripetijomis, gyvena Tajrish rajone, o jo šeima pelniusi pagarbą visuomenėje. Ali Rezos sudėtingesniais atvejais buvo prašoma nuomonės ar paaiškinimo. Antroji šeima buvo moderni, sutuoktinių pora Mariam ir Muhamadas, gyvenantys dviese. Pas juos lankytasi 2017-11-30.

Atliekant tyrimą imti 3 pusiau struktūruoti interviu, vienas kurių buvęs su taksi vairuotoju (45 m.), atliktas mažoje picerijoje netoli Tajrish autobusų žiedo. Asmuo buvo atrinktas „sniego gniūžtės“ principu, sutiko, kad jam būtų užduoti klausimai. Antrasis ir trečiasis interviu buvo atlikti su specialiai pasirinktais žmonėmis. Vienas su Alireza, 25m. iranietis, kuris buvo išvykęs studijuoti 3 metams į Lietuvą, o kitas su Mariam, 23 m., iraniete, kurios kelios šeimos kartos gyvena Teherano šiaurinėje dalyje. Klausimai buvo užduodami apie jų gyvenimo stilių, pažiūras, Irano kultūrą jų akimis, bendravimo kultūrą, *ta'ārof*.

Daug informacijos buvo gauta ir individualių pokalbių metu, kuomet su žmonėmis buvo tarsi „tiesiog kalbamasi“. Jokios įrašymo priemonės nebuvo panaudotos, tad grįžusi po pokalbio iškart pasirašydavau visus esminius pokalbio momentus ir gautą svarbią informaciją. Reikia pažymėti, kad nemažai iranietčių bijo pokalbio dokumentavimo (nors ir duoda tam sutikimą) ir bandant įrašinėti ar užsirašinėti pokalbio metu, jį jausdavau, kad jie tarsi visko nepasako, atsiranda nepageidaujama siena. Dėl šios priežasties buvo pasirinkta taktika užsirašinėti informaciją po pokalbių, tačiau pastarasis faktas galėjo daryti įtaką dalies informacijos praradimui. Su kai kuriais iranietčiais buvo apsieista kontaktais ir bendraujama per atstumą, kitų kontaktai buvo gauti per bendrus pažįstamus, o dar kiti patys mane susirado.

Buvo atliktas anketavimas Persų kalbos ir kultūros institute. Anketos buvo anoniminės (žr. 5, 6, 7 priedus) bei gautas leidimas iš administracijos vykdyti šią apklausą. Į anketų klausimus apie ritualinį mandagumą atsakinėjo iranietčiai farsi kalbos dėstytojai, dirbantys institute bei nepatingėję skirti tam laiko, gauta penkiolika atsakymų.

Šiuos asmenis dėl jų užimamų pareigų bei darbo specifikos galima įvardinti kaip ritualinio mandagumo ekspertus. Jiems buvo užduoti tokie klausimai:

1. Kas tai yra *ta'ārof*?
2. Koks yra *ta'ārof* vartojimo tikslas/tikslai?
3. Ar pats vartojate *ta'ārof*, kodėl?
4. Bendraudami kokias *ta'ārof* frazes vartojate?
5. Ar mandagumas yra *ta'ārof* vartojimo priežastis?
6. Koks yra *ta'ārof* ir Irano kultūros santykis?
7. Ar norite, kad kiti bendraudami su jumis vartotų *ta'ārof*?

Irano politika atliekamų tyrimų šalies teritorijoje yra gana griežta ir tokiems tyrimams buvo reikalingas valstybės leidimas, apie tai turėjau pranešti prieš atvykdamą į šalį. To nebuvo padariusi, tad pasisekė, kad administracija davė leidimą tokiems mano veiksams. Šeštame priede pateikiamas anketos atsakymų pavyzdys pateikiamas su ją pildžiusios dėstytojos Bahar sutikimu.

Daugumos iranėčių reakcija į jų kultūros tyrimą nagrinėjant *ta'ārof* buvo teigiama. Pokalbius apie ritualinį mandagumą visuomet pradėdavau nuo klausimo, „kas tai yra *ta'ārof*“. Pirmoji žmonių reakcija dažniausia būdavo šypsena. Tyrimai parodė, kad žmonės ritualinį mandagumą vartoja kasdien, tačiau įvardinti konkrečiai, kas tai yra, ne visuomet gali ir sako, kad tai labai sudėtinga.

Įtaką tyrimui, tiek teigiamą, tiek neigiamą, darė faktas, jog esu užsienietė. Kai kada žmonės, išgirdę kad esu iš Lietuvos, iš karto sakydavo, kad su manimi bendrauja be jokių *ta'ārof* ir, kad jie *ta'ārof* apskritai nevartojantys, nors iš jų elgesio matydavau, kad yra priešingai. Kaip paaiškėjo tyrimo metu, sakyti užsieniečiui, kad pašnekovas neturįs *ta'ārof* kai kuriais atvejais yra vienas iš šio elgesio formų. Iranietis taip sako norėdamas, kad jo užsienietis pašnekovas jaustųsi patogiai ir nepergyventų nemokąs *ta'ārof* frazių ar apskritai nesuvokdamas kas tai yra. Kiek įmanydama stengiausi perprasti žmones, kada jie su manimi šneka nuoširdžiai, o kada tik vartoja ritualinio mandagumo formuluotes. Dėl to, kad nesu iranietė, tyrinėti iranėčių ritualinį mandagumą buvo labai patogiu, juk Lietuvoje analogiško kultūrinio modelio neturime. Tai leido išvelgti ir smulkmenas, taip pat tokius dalykus ir niuansus, kurių vietiniai nesureikšmina ir patys nebepastebi. Šiuo atžvilgiu faktas, kad buvau ne vietinė teigiamai pasitarnavo tyrimui.

Lytis ir netgi šeiminei padėtis taip pat galėjo turėti įtakos tyrimui. Ypač iraniečiai vyrai iš pradžių nepatikliai sutikdavo moterį iš Europos, atvykusią vieną į jų šalį. Turėdavau kiekvieną kartą suteikti nemažą kiekį informacijos apie save, po ko vietiniai žmonės tarsi priimdavo į savo ratą, įgaudavau jų pasitikėjimą. Didžiausias lūžis įvykdavo pasakius, kad esu ištekęjusi, po šio sakinio tarsi išnykdavo siena tarp manęs ir pašnekovo. Manytina, kad tokia padėtis susidaro dėl musulmoniškos visuomenės pažiūrų ir nusistovėjusių normų, kur dažniausia moteris yra prižiūrima arba tėvų, arba vyro. Viena kalbinta mergina, kuri buvo mano vienmetė (30m.), buvo dar netekėjusi, tad privalėdavo į namus grįžti iki 19 val., taip buvo nustatę tėvai. Taip pat ji privalėjo visuomet pasakyti kur ir su kuo einanti, tad jai buvo labai sunku suvokti kaip aš buvau išleista viena keliauti į kitą šalį. Šią merginą norėjau pakalbinti daugiau, tačiau jai buvo uždrausta bendrauti su užsieniete.

Taigi, bendraudama su vietiniais žmonėmis dažnai ir pati tapdavau klausimų objektu, nes žmonės uždavinėdavo klausimus ir norėjo sužinoti apie mane kaip įmanoma daugiau. Šioje vietoje pažymėtina, kad iraniečiams nėra „nepatogių“ temų. Ką tik sutikto žmogaus jie klausia amžiaus, šeiminių padėties, profesijos bei gaunamo atlyginimo dydžio. Apie tai klausinėdami jie jaučiasi lygiai taip pat gerai kaip ir kalbėdami apie orą. Tai laikoma mandagiais klausimais.

Svarbus uždavinys tyrimo metu buvo kalbėtis su iraniečiais taip, kad jie norėtų papasakoti tikrąją savo nuomonę, o ne išsakyti „viešąją nuomonę“. Buvo kalbamasi su daugiau nei 100 skirtingų žmonių, su kiekvienu jų reikėjo rasti „bendrą kalbą“, bendrauti būtent to žmogaus lygiu, mokėti prisitaikyti, sudominti. Buvo pastebėta, kad jei pati žinau kelias *ta'ārof* frazes ir jas pavartoju pokalbio pradžioje, žmonės palankiau į mane žiūri. Buvo ir tokių žmonių, kurie kalbinami nenorėjo šnekėtis, viena moteriškė pasiūlė keliauti atgal į savo šalį, mat Iranas tik iraniečiams.

Kitas iššūkis yra vertimas. *Ta'ārof* dažnai neturi atitikmenų kitomis kalbomis, o frazės ar pokalbiai išversti į kitą kalbą gali skambėti keistai bei nesuprantamai. Dėl vertimų buvo konsultuotasi su dėstytoja, dirbančia Persų kalbos ir kultūros institute, taigi, pokalbių ar frazių vertimai darbe kartais yra ne tikslūs, o atspindintys minties esmę. Atsižvelgiant į Vidurinius rytus tyrinėjančio istoriko Hugh Kennedy siūlymą⁵⁰,

---

⁵⁰ Kennedy, Hugh 2016. *The Caliphate*, United Kingdom: Pelican books.

transliteracijai pasirinkta naudoti skaitytojui draugiška sistema, kurioje nevartojami taškai bei pabraukimai, kurie farsi kalbos nežinančiam asmeniui įvestų sumaištis (žr. 4 priedą).

Tyrimas buvo atliktas be susidarytų išankstinių nuostatų, kiek įmanoma objektyviau priimant matomus faktus ir gaunamą informaciją iš vietinių. Stengiausi ir pati išmokti ritualinio mandagumo peripetijų, tai maloniai nustebindavo pašnekovus, lengviau mane priimdavo, todėl buvo galima gauti daugiau dominančios informacijos.

3. Ta'ārof samprata

3.1. SĄVOKOS RAIŠKOS ASPEKTAS.

Ta'ārof (تعارف) yra arabiškos kilmės žodis, reiškiantis bendrą žinojimą,⁵¹ tačiau tas pats žodis yra atėjęs ir į farsi kalbą. Farsi kalbos žodynas taip apibrėžia *ta'ārof*: (daiktavardis) pasisveikinimo išraiška, malonių žodžių išreiškimas, pagarbos išreiškimas. Reikšmės: komplimentai, mandagumas, formalumai, meilikavimas, saldžios frazės, ceremonija, malonybė, pasiūlymas, patarnavimas, reprezentacija.⁵² Šnekamojoje kalboje žodis *ta'ārof* praranda raidę 'ein ع ir įgauna paprastesnę, kasdien patogesnę vartoti formą bei tariamas *tārof* – تارف. Atliekant tyrimus, mūsų sutikti žmonės dažniausiai vartojo šią žodžio formą.

Farsi kalboje yra ir veiksmažodis *ta'ārof kardan* (تعارف کردن), reiškiantis atlikti ceremoniją, vartoti komplimentus, parodyti mandagumą, pateikti siūlymą, patarnauti.⁵³ Kaip pavyzdys pateikiamas sakiny: „Jis paprašė mūsų [atlikti *ta'ārof*], kad pasiliktumėme nakčiai“. Tyrimų metu nustatyta, kad dauguma atvejų atlikti/vartoti *ta'ārof* – tai išreikšti pagarbą žmogui.

Ta'ārof yra mandagus bendravimo stilius arba ritualinis mandagumas, kaip jį apibrėžia Koutlaki. Ji teigia, kad ritualinio mandagumo praktikavimas susijęs su religiniu svetingumo ir dosnumo mokymu.⁵⁴ L. Loebas pabrėžia *ta'ārof* kaip „komplimentą,

⁵¹ Baalbaki, Rohi 2012. *Al-mawrid al-quareeb*, Beirut: dar el-ilm lilmalayin.

⁵² *Fast Dictionary: Farsi-English, English – Farsi* [interaktyvus]. Prieiga: Cambridge university press app [žiūrėta 2018 04 19].

⁵³ Ten pat.

⁵⁴ Koutlaki, Sofia A. 2010. *Among the Iranians: a guide to Iran's culture and customs*, Boston: Intercultural press, p. 44.

ceremoniją, pasiūlymą,⁵⁵ su juo kategoriškai nesutinka W.O. Beemanas, kuris savo ruožtu *ta'ārof* suvokia kaip aktyvų, ritualizuotą skirtingų viršenybės ir žemesnės padėties statusų realizavimą sąveikoje.⁵⁶ Remiantis jo nuomone, tai yra ypatingai sudėtingas konceptas, kuris apima platų elgesio variantų kompleksą, kuris pabrėžia skirtingus socialinius statusus.

Iraniečių mokslininkas Shaily 'Alirzayi taip apibrėžia mūsų nagrinėjamą elgesio modelį: *ta'ārof* tai vienas iš etiketo modelių, kuris yra tapęs iranietiškos kultūros dalimi. Tai yra esminis ir vienas svarbiausių iranietiškos kultūros elementų.⁵⁷ Iranistas S. Faika rašo, kad „*ta'ārof* galime apibrėžti kaip socialinio elgesio priemonę, tačiau tai nėra tik elgesį reguliuojanti priemonė, kuri užtikrina mandagų bendravimą.“ Ši sąvoka daug platesnė ir suvokiama kaip besireiškianti visose viešojo gyvenimo sferose.⁵⁸

Tyrimo metu dauguma iraniečių paklausti, kas tai yra *ta'ārof*, pirmiausia susiedavo jį su mandagumu ir pabrėždavo, kad jie nėra pratę bendrauti sakydami viską kaip yra - tiesiogiai, vartoja daug ritualinio mandagumo formų, kalba užuolankomis, tačiau patys ne visuomet suvokia kodėl taip elgiasi. Vietinių žmonių klausėme, „kas tai yra *ta'ārof*“, žemiau pateikiami keli atsakymai:

A atvejis.

„Tai elgesio kultūra, kuomet žmonės dėl susidomėjimo pašnekovu ar kultūringumo, susilaiko nuo tam tikrų faktų, aplinkybių pasakymo, norėdami išreikšti daugiau pagarbos. Pavyzdžiui, kai nenorite, kad žmogus sutiktų, bet vis tiek jį kviečiate į svečius vien tam, kad parodytumėte jam susidomėjimą arba kai taksi vairuotojas nepasako kelionės kainos norėdamas parodyti, kad Jūs jam reiškiate daugiau nei tik pajamų šaltinį.“⁵⁹

B atvejis.

„Tai yra verbalinės komunikacijos rūšis, kuri plačiai vartojama Irano kultūroje, skirtinguose miestuose ir tarp etninių grupių. Čia vartojami terminai yra labai įvairūs,

⁵⁵ Beeman, William O. 2017. „Ta'ārof“, *Encyclopedia Iranica* [interaktyvus]. Prieiga: <<http://www.iranicaonline.org/articles/taarof>> [žiūrėta 2018 04 19].

⁵⁶ Beeman, William O. 1986. *Language, status, and power in Iran*, Bloomington: Indiana university press, pp. 56-57.

⁵⁷ 'Alirzayi, Shaily 1389 [2010]. „Taarof dar farhange mardome iran“, *Farhang*, 8, 9 :101-114.

⁵⁸ Faika, Sören 1395 [2016]. „Adab va taarof dar Iran“, *Pazhuheshhaye iranshenasi*, 6, 1: 105-123.

⁵⁹ Interviu su Alireza metu gautas atsakymas, Teheranas, 2017-10-25.

*kurie turi skirtingas reikšmes ir gali reikšti tiek tikrus norus ir intencijas, tiek būti pagarbos išraiška. Kai kurie posakiai ir intencijos nėra tikri, o tik įpročių išraiška.*⁶⁰

C atvejis.

*„Ta'ārof tai visų pirma yra pagarbos kitam asmeniui išraiška.*⁶¹

D atvejis.

*„<...> gal pašnekovui kažko reikia, tad prieš jam pačiam kažką pasakant, patys jam pasiūlome savo pagalbą. Savo žodžiais parodome, kad esame malonūs ir paslaugūs ir, kad kitų poreikiams skiriame labai didelį dėmesį. Taip pat, kad kiekvieną akimirką esame pasiruošę jiems padėti.*⁶²

Pokalbių su žmonėmis metu visuomet išgirsdavau, kad *ta'ārof* skirtas pagarbai išreikšti, norint pasirodyti mandagiam, neįžeisti kito žmogaus, jam patikti, taip pat padėti. Reikia pažymėti, kad vienais atvejais *ta'ārof* gali būti nuoširdus, tačiau dauguma atveju tai yra noras sustiprinti savo statusą ir išreikšti simpatiją kitam, kuris yra toks stiprus, kad ritualinio mandagumo metu žodžiai įgauna simbolinę prasmę ir negali būti suvokiami tiesiogiai, kitais žodžiais tariant, vakarų kultūros atstovo galėtų būti pavadinti melu.

Taigi, apibendrinant gautus duomenis, *ta'ārof* sąvoką galime apibrėžti kaip netiesioginę intencijos išreiškimą mandagiu ritualizuotu elgesiu. Ritualizuotas mandagumas suvokiamas kaip pagarbos kitiems išraiška, siekiant pabrėžti simpatiją.

Šio elgesio modelio atsiradimui įtaką galėjo daryti istoriškai susiklosčiusios aplinkybės. Didžiulė Irano šaliai priklausanti teritorija ir turtinga šalies istorija lėmė, kad čia yra susipynę daug skirtingų kultūrų elementų, tad apibrėžti kas tai yra iranietiška kultūra, kurios dalis ir yra *ta'ārof*, ganėtinai sudėtinga, greičiausiai ją galėtumėm įvardinti kaip kultūrų mišinį. Valdomų žemių atstovai atkeldavau su dovanomis į priėmimus pas Irano karalius, toks vaizdas yra pavaizduotas ir Achaimenidų dinastijos (550 m. pr. Kr. – 330 m. po Kr.) sostinės griuvėsių sienų. Persepolio miestas, farsi kalba vadinamas „Jamshid sostu“ (*takhte jamshid*), buvo modernus Persijos imperijos darinys, kuriame vyko priėmimai, šiandien šio miesto griuvėsiai įtraukti tarp UNESCO saugomų objektų. Mieste stūgso Tautų vartai, o siena prie pagrindinių laiptų padengta reljefiniu paveikslu,

⁶⁰ Anketoje pateiktas atsakymas, Teheranas, 2017 m. gruodžio mėn.

⁶¹ Dalyvaujančio stebėjimo metu iš moters (apie 58 m.) gautas atsakymas, Teheranas, 2017 m. spalio mėn.

⁶² Persų kalbos ir kultūros instituto farsi kalbos dėstytojos Bahar atsakymas į anketos klausimus bei susirašinėjimas su ja, 2018-05-15.

vaizduojančiu skirtingų tautų atstovus su dovanomis, keliaujančiais pas karalių. Iranistė N. Dupree rašo, kad Irano bendravimo etiketas puikiai atsiskleidžia Sasanidų laikotarpiu, taip pat vaizduojamas Shākhnāme (Karalių knygoje) ir kituose šaltiniuose.⁶³ Galima teigti, kad kultūrinė įvairovė darė įtaką bendravimo kultūros formavimuisi, kur svetingumas bei pagarbus elgesys su kitos kultūros atstovu suteikdavo saugumo ir padėjo išvengti konfliktų, kurių baigtis galėjo būti nenuspėjama.

Iki VII amžiaus visuomenėje svarbų vaidmenį vaidino zoroastrizmo religija, tačiau atkeliavęs ir įsigalėjęs islamas lėmė, kad šiandieniniame iranietišrame bendravimo stiliuje yra susipynę du elementai: „pirmiausia bendravimo forma, būdinga Irano žmonėms, o antra, religinis mokymas kartu su dosnumu bei svetingumu.“⁶⁴ Pastebėtina, kad kitos musulmoniškos šalys, kuriose vyrauja ne šiitų islamas, analogišką elgesio modelį sunku rasti. *Ta'ārof* kultūros elementų galima rasti Turkijoje, kur populiarūs arbatos gėrimo ceremonija ir svetingumas primena iranietišką ceremoniją. Shaily 'Alirzayi teigimu, panašių bendravimo modelių yra Japonijoje (*wakimae*) ar Indijoje.⁶⁵

Remiantis atliktų tyrimų duomenimis, stebėtomis situacijomis, galima sudaryti dvi pagrindines *ta'ārof* vartojimo praktikoje schemas (žr. 8 priedą):

- 1) Pirmuoju atveju *ta'ārof* yra gauto pasiūlymo privalomas atmetimas, nepaisant noro jį priimti. Jei tas pats siūlymas to pačio žmogaus yra kartojamas trečią, ketvirtą kartus, jis gali būti priimamas;
- 2) Antruoju atveju, tas pats siūlymas per pirmąjį atmetimą peradresuojamas siūlančiajam. Taip patenkinamas pastarojo lūkestis gauti pačio kitam siūlomą gėrybę.

Antrąją schemą tyrimų metu buvo aptikęs ir Beemanas, kuris ją įvardija kaip efektyviausią ir plačiausiai naudojamą strateginę formulę, kurią sudaro pasiūlymo pateikimas, jo atmetimas bei sulaukimas atgalinio analogiško pasiūlymo.⁶⁶ Pasiūlymo atmetimas yra laikomas gero tono ir mandagumo išraiška, o pasiūlymo priėmimas po

⁶³ Nancy H. Dupree, „Etiquette“, *Encyclopedia Iranica*, IX/1, pp. 45-54, [interaktyvus]. Prieiga: <http://www.iranicaonline.org/articles/etiquette> [žiūrėta 2018 05 20].

⁶⁴ Koutlaki, Sofia A. 2010. *Among the Iranians: a guide to Iran's culture and customs*, Boston: Intercultural press, p. 44.

⁶⁵ 'Alirzayi, Shaily 1389 [2010]. „Ta'arof dar farhange mardome iran“, *Farhang*, 8, 9 :101-114.

⁶⁶ Beeman, William O. 1986. *Language, status, and power in Iran*, Bloomington: Indiana university press, p. 59.

pirmojo siūlymo suprantamas kaip visiškas ne taktas ir kultūros neturėjimas. Šio modelio funkcionavimą praktikoje patvirtino ir mūsų atlikti lauko tyrimai Tajrish, tačiau jis buvo fiksuotas rečiau nei pirmosios schemos vartojimas. Minėtosios schemos sudaro ritualinio mandagumo centrinę ašį, o jų taikymas pasireiškia per „Pasiūlymo ir atsisakymo/peradresavimo“ *ta'ārof* raiškos formą, kurios analizė pateikiama ketvirtajame darbo skyriuje.

Norėdami pateikti kaip įmanoma tikslesnę *ta'ārof* sąvokos raišką bei apibendrindami tyrimų rezultatus, išskiriame šiuos *ta'ārof* elgesio modeliui būdingus bruožus:

1. Kalbantysis išaukština savo pašnekovą ir tuo pačiu save nužemina jo akyse;
2. Pasiūlymai pateikiami po kelis kartus abiejų pašnekovų;
3. Pasiūlymai atmetami po kelis kartus;
4. Sakoma nebūtinai tiesa ir ne tai, kas galvojama iš tiesų;
5. Kreipiantis į asmenį dažnai vartojama daugiskaita „Jūs“ (*shomā*), net ir šeimos rate;
6. Dėmesio, padėkos arba paslaugumo išraiška.

Nors, kaip pamatysime nagrinėdami kognityvinę ritualinio mandagumo raišką, viena *ta'ārof* funkcijų yra mandagumo išreiškimas, o nagrinėdami lingvistinę žodžio reikšmę išsiaiškinome, kad „mandagumas“ yra viena žodžio reikšmių, ne visi autoriai su tuo sutinka. Pavyzdžiui, Turino universiteto prof. M. Leone mandagumo su *ta'ārof* netapatina. Anot jo, mandagumas gali būti įvardijamas kaip „strateginis konflikto vengimas“, o savo ruožtu *ta'ārof* tik sukelia dviprasmiškas situacijas ir gali privesti iki konflikto.⁶⁷ Kaip pavyzdį pateikia taksi vairuotojo elgesį automobilyje. Mūsų atliktame dalyvaujančiame stebėjime taksi, važinėjančiuose Tajrish rajone, taip pat pastebėta, kad dažnai klientui paklausus kiek reikia mokėti už kelionę, vairuotojas atsako *ghābel nadāreh* (قابل نداره), tai reiškia „neturi vertės“, ką reiktų suprasti kaip ši paslauga/prekė nėra verta Jūsų pinigų. Nors ir skamba kaip „nereikia mokėti“, iš tiesų tai yra *ta'ārof*. Klientui paklausus dar kartą, kokia kaina, dažnai vairuotojas pasako didesnę kainą nei iš tiesų kainuoja tokia paslauga ir užverda diskusijos. Dėl didelės gyventojų populiacijos,

---

⁶⁷ Leone, Massimo 2007. *Make yourself at home: on the semiotics of hospitality*, Turin: University of Turin, p. 4.

Teherano gatvėse važinėjantys taksi automobiliai neveža po vieną keleivį, o tik surinkę penkis žmones keliauja numatytu maršrutu, tad dažnai nutikdavo taip, kad keleiviai vieni kitų pašnibždomis pasiklausdavo kokia kaina. Reikia pažymėti, kad kartais po minėtojo vairuotojo atsakymo yra nurodoma ir adekvati kelionės taksi kaina, bei egzistuoja ir kitas požiūris į tokį vairuotojo elgesį: „*Taksi vairuotojas nepasako kelionės kainos norėdamas parodyti, kad Jūs jam reiškiate daugiau nei tik pajamų šaltinį.*“⁶⁸

Vietinių žmonių komunikacijoje pastebėta ryški mandagumo principo – simpatijos – raiška. Žmonėms labai svarbu patikti pašnekovui ir sudaryti įspūdį, kad šis jiems patinkantis, tad ritualinio mandagumo metu, kaip ir minėta, nebūtinai sakoma tiesa. Taigi, esminis dalykas tokiu atveju yra sakyti tai, ką norėtų išgirsti pašnekovas. Iš dalies tai yra tam tikras žaidimas, kuris žaidžiamas, tam, kad kokia linkme pokalbis bepasisuktų, jo dalyviai būtų patenkinti ir jaustųsi pozityviai.

A situacija.

Pašnekovas pasakojo apie savo planus ir paminėjo, kad greitai laiku su šeima vyks į šalies pietus. Man atsakius, kad tai gera žinia ir džiaugiuosi bei paminėjus, kad kada nors ir aš norėčiau ten nuvykti, man buvo atsakyta „junkis prie mūsų“, nors tai buvo šeimos kelionė, ir pradėta kalbėti, kad galėtumėm vykti visi kartu. Nors šnekama buvo entuziastingai, suvokiau, kad mažai pažįstamas žmogus vargu ar kviestų prisijungti, tad tiesiog atsakiau „ačiū, galbūt“. Po kiek laiko tarsi atsiminęs, kad kalba su užsieniečiu, iranietis pasakė: „Iš tiesų nepavyks keliauti kartu, juk supranti, kad tai buvo *ta'ārof*?“ Darytina išvada, kad pagal mandagumo taisykles pašnekovas negali jaustis prasčiau ar nuskriaustas, t.y. jo statusas negali tapti žemesnės padėties nei kalbančiojo, todėl tarsi griebiamasi „balto melo“ ir sakomi dalykai, kurie nėra tiesa.⁶⁹

B situacija.

Vizito svečiuose metu šeimininkai po poros savaitžių pasiūlė keliauti į muziejų užmiestyje. Man atsakius, kad artėja daug egzaminų ir nesu tikra, ar pavyktų ištrūkti visai dienai, kad ten apsilankytume, pašnekovai šiek tiek sutriko: pagal *ta'ārof* elgesio modelį turėjau entuziastingai sutikti, tačiau tęsė, kad po egzaminų būtinai ten nuvyksime, nors ir

⁶⁸ Interviu su Alireza metu gautas atsakymas, Teheranas, 2017-10-25.

⁶⁹ Dalyvaujantis stebėjimas gatvėje, Teheranas, 2017-12-02.

žinojo, kad praėjus egzaminams, aš iškart išvykstu į savo šalį. Supratusi žaidimo taisykles, entuziastingai sutikau, kad po egzaminų galėsime vykti. Smagiai pasišnekėjome, tačiau daugiau apie tai nei vienas niekada neužsiminėme.⁷⁰

Vieno pokalbio metu su Persų kalbos ir kultūros instituto dėstytoja, buvo taip paaiškintas *ta'ārof* vartojimas modernioje kultūroje: „*Ta'ārof* vartojamas nuolatos: iranėčiai bendraudami tarpusavyje „tarofina“ tiek reikiamoje vietoje, tiek ir be reikalo, o *ta'ārof* frazių yra begalė. Dauguma mano, kad jei nevartos *ta'ārof*, bus laikomi nekultūringais ir grubiais, negalės tinkamai išreikšti minčių. Žmonėms *ta'ārof* įaugęs giliai į kraują ir tapęs kultūros dalimi. Mano manymu, jis yra ne tik kad kultūros dalis, bet ir neatsiejamas kalbos elementas, tad tą reikia įsidėmėti ir vartoti.“⁷¹

Šis atsakymas bei tolesnis pokalbis su ja parodo, kad:

1. *Ta'ārof* yra tiek kultūros, tiek kalbos elementas;
2. Asmens *face* keliantys grėsmę veiksniai neutralizuojami *ta'ārof* pagalba: vietiniams svarbu, kad jie turėtų *positive face*;
3. Kai kuriais atvejais yra perlenkiama lazda ir ritualinis mandagumas vartojamas pernelyg intensyviai ir ne vietoje. Toks vartojimas gali iššaukti priešingą nei tikėtasi pašnekovo reakciją;
4. Dėstytojos manymu, užsieniečiai besimokantys farsi kalbos taip pat privalo bent minimaliai susipažinti ir pramokti *ta'ārof* (posakių ir taisyklių), kad bendravimas su vietiniais žmonėmis taptų pilnaverčiu.

Minėtoji citata puikiai atspindi daugumos vietinių žmonių požiūrį į ritualinį mandagumą ir apibendrina atsakymą į rūpimą klausimą, kas tai yra *ta'ārof*.

3.2. FUNKCINĖS RAIŠKOS ASPEKTAS.

Motyvacija laikytina visus individo veiksmus, poelgius skatinančiu veiksmu. Kaip teigė A. Maslow, žmogus yra norintis individas ir jis turi įgimtą norą patenkinti poreikius.⁷² *Ta'ārof* pagalba iš esmės gali būti tenkinamas žmogaus noras būti gerbiamu visuomenėje, išlaikyti savo turimą statusą. Taigi, motyvacija skatina siekti norimo tikslo ir tas gali būti daroma tiek intensyviais veiksmais, tiek pasyviais.

⁷⁰ Dalyvaujantis stebėjimas svečiuose pas Mariam ir Muhamadą, Teheranas, 2017-11-30.

⁷¹ Individualus pokalbis su dėstytoja Anahita Persų kalbos ir kultūros institute, Teheranas, 2017-11-15.

⁷² Maslow, Abraham H. 1970. *Motivation and personality*, New York: Harper and Row, pp. 35-42.

Tyrimo metu pastebėta, kad iranietiams didelę svarbą turi tai, kad pašnekovas pokalbio metu jaustųsi patogiai ir būtų gerbiami visi pokalbyje dalyvaujantys asmenys. Iš esmės bet kokiomis priemonėmis yra vengiama konflikto. Asmenys linkę geriau nutraukti pokalbį nei pyktis. Ritualinis mandagumas padeda abiem pusėms lengviau kontaktuoti ir užmegzti pokalbį. Taigi, mandagumas yra „neatsiejamas žmonių sąveikos komponentas“.⁷³

Pagrindiniu *ta'ārof* tikslu ir uždaviniu gali būti įvardijamas pagarbos pademonstravimas, taip pat noras sudaryti gerą įspūdį pašnekovui. Vietiniams žmonėms labai svarbu, ką apie juos mano aplinkiniai ir koks jų įvaizdis sudaromas. Paklaustas ką mano apie asmenį, kuris nevartoja *ta'ārof*, Alireza atsakė, kad tokį asmenį laiko visiškai nekultūringu, tad toks žmogus nevertas deramos pagarbos. Panašios nuomonės laikosi ir W. O. Beemanas, teigiantis, kad asmenys, kurie nesilaiko viešai priimtų elgesio taisyklių, laikomi *bi ādab* – grubiais, nekultūringais,⁷⁴ tačiau kartu jis pažymi, kad *ta'ārof* padeda palaikyti socialinę tvarką.⁷⁵

Persų kalbos ir kultūros ekspertams buvo pateikiamas klausimas, „koks yra *ta'ārof* vartojimo tikslas“. Apibendrinus, respondentai tvirtai sutaria, kad pagarbai kitam asmeniui išreikšti. Viena nuomonė atskleidžia daugiau niuansų:

*„Ta'ārof vartojimo tikslas yra malonumo demonstravimas ir parodymas pašnekovui, kad jis yra mėgstamas, tačiau tarp iranietų ta'ārof vartojimas taip pat yra paplitęs ir už draugiškų santykių ribų, pavyzdžiui, ta'ārof tarp darbuotojo ir direktoriaus. Šios rūšies ta'ārof vartojimo tikslas gali būti kaip duoklė pagarbai, taip pat tam tikrais atvejais noras gauti paaukštinimą arba baimę direktoriui. Apskritai ta'ārof vartojimo tikslas yra pagarba asmeniui, su kuriuo bendraujama.“*⁷⁶

Šis atsakymas be mums jau žinomų faktų parodo, kad: 1) vienas iš ritualinio mandagumo vartojimo tikslų gali būti ir pašnekovo baimė; 2) *ta'ārof* pasitelkiamas norimiems tikslams pasiekti. Pirmuoju atveju toks jausmas kaip baimė parodo, kad

⁷³ Hilbig, Inga 2010. *Lietuvių ir anglų lingvistinis mandagumas: prašymai*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, p. 11.

⁷⁴ Beeman, William O. 1986. *Language, status, and power in Iran*, Bloomington: Indiana university press, p. 85.

⁷⁵ Beeman, William O. 1976. „Status, style and strategy in Iranian interaction“, *Anthropological Linguistics*, 18,7: 305-322.

⁷⁶ Anketoje pateiktas atsakymas, Teheranas, 2017 m. gruodžio mėn.

interakcija vyksta galimai ne tarp lygius statusus turinčių asmenų, todėl *ta'ārof* padeda tokį santykį vystyti sklandžiau ir mažinti atotrūkį tarp turimų statusų, t.y. asmenys ritualinio mandagumo pagalba sulygina statusus. Antruoju atveju, kuomet *ta'ārof* pasitelkiamas tikslams pasiekti, yra Beemano sukurtos *ta'ārof* koncepcijos atspindys, tačiau jis šį ritualinio mandagumo aspektą suabsoliutina, t.y. strateginis vartojimas nebėra vienas iš *ta'ārof* požymių, o tampa jo esme ir pagrindiniu tikslu. Mūsų atlikto tyrimo apimtis neleidžia detaliau komentuoti šio aspekto, mat reikėtų gilintis į darbo, verslo bei kitus dalykinius santykius, tačiau konstatuotina tai, kad strateginis *ta'ārof* vartojimas tikrai yra vienas iš šio elgesio modelio vartojimo tikslų, bet ne vienintelis.

Kitas respondentas taip pabrėžė *ta'ārof* vartojimo tikslą:

„Pagrinde tai yra pagarbos išraiška, tačiau taip pat parodo ir kultūros bei mandagumo turėjimą. <...> taip pat taip parodoma, kad pašnekovas patinka.“⁷⁷

Interviu metu Alirezos paklausiau, ar jis sutiktų su tokia nuomone, kad protingai vartojamas *ta'ārof* gali padėti pasiekti norimų tikslų: *„Būtent! Jei vartojamas išmintingai, pavyzdžiui, dviejų partnerių, kurie vienas kitą gerai pažįsta ir žino tikrąsias mintis, padės sukurti puikią ir pagarbą komunikacijos ir bendradarbiavimo atmosferą. Ta'ārof yra raktas į nesusipratimų išvengimą.“⁷⁸*

Dėstytoja Bahar išsakė labai įdomią mintį, kad *ta'ārof* be to, kad yra pagarbos, draugiškumo bei paslaugumo išraiška, yra ir darnios visuomenės palaikymo priemonė, tačiau jos atsakymai į mūsų klausimus leido suprasti, kad ji *ta'ārof* sieja tik su nuoširdžiais siūlymais: *„Mūsų, iraniečių, nuomone, ta'ārof yra pagarbos išraiškos kitiems rūšis, kuri mums primena, kad negalime galvoti tik apie savo norus, o turime nepamiršti ir kitų. Pavyzdžiui, kai žmogus užbėga pas mus į namus, kad ko nors pasiklaustų, mes vartojame ta'ārof ir siūlome jam užėiti, keletą minučių pasėdėti su mumis, pasišnekėti. Tai leidžia su žmogumi suartėti ir jei nutiktų bėda vienas kitam galėtumėm padėti. Kiekvieną kartą atlikdami ta'ārof neužmirštame, kad turime atkreipti dėmesį į kitų poreikius ir, kad bendruomenėje nesame vieni.“⁷⁹*

⁷⁷ Anketoje pateiktas atsakymas, Teheranas, 2017 m. gruodžio mėn.

⁷⁸ Interviu su Alireza metu gautas atsakymas, 2017-10-25.

⁷⁹ Persų kalbos ir kultūros instituto farsi kalbos dėstytojos Bahar atsakymas į anketos klausimus bei susirašinėjimas su ja, 2018-05-15.

Pagrindinė tyrinėjamo elgesio modelio problema slypi tame, kad kartais ir patiems iranėčiams sunku atskirti, kada žmogus šneka nuoširdžiai, o kada vartoja *ta'ārof*. Man paklausus Alirezos, kaip jis identifikuojantis, sulaukiau tokio atsakymo: „*Sunku atskirti. Man irgi ne visuomet pavyksta tai padaryti, tačiau kuo geresnis ta'ārof, tuo sunkiau jį atpažinti ir tuo jis tampa sėkmingesniu.*“⁸⁰ Šioje vietoje *ta'ārof* primena „gero sandorio“ taisyklę, kuomet abi pusės galvoja laimėjusios - vienas kitą „išdūrę“. Ypač sudėtinga jei žmonės mažai pažįstami ir nežino tikrųjų kito asmens intencijų, tokiu atveju reikėtų galvoti, kad visi pašnekovo žodžiai yra *ta'ārof*, arba vienas asmuo vartoja ritualinį mandagumą, o kitas ne, jau nekalbant apie kitatautį asmenį, kuris dažniausia apskritai neišmano ritualinio mandagumo. Tačiau tuo atveju, kai asmenys gerai vienas kitą pažįsta, yra šeimos nariai ar artimi kolegos, *ta'ārof* gali veikti kaip labai mandagus bei pagarbus komunikacijos būdas. Interviu su Ali metu gautas atsakymas apie *ta'ārof*: „*Labai svarbus taarof aspektas, kad reikia mokėti atskirti, kada yra vartojamas ta'ārof, o kada žmogus iš tiesų turi mintyje tai, ką sako. Pavyzdžiui, kai kviečiate žmogų į svečius, jis turi mokėti suprasti, ar tai yra kaip padėkos ar susidomėjimo juo išreiškimas, ar jis iš tiesų yra kviečiamas į svečius.*“⁸¹

Taigi, galime išskirti šiuos ritualinio mandagumo vartojimo funkcijas:

1. Pagarbos demonstravimas;
2. Kalbančiojo asmens kultūringumo pabrėžimas;
3. Pašnekovo *face* puoselėjimas ir teigiamų emocijų pokalbio metu palaikymas;
4. Užsibrėžtų tikslų siekimas, pasitelkiant ritualinio mandagumo vartojimo strategiją;
5. Skirtingų statusų asmenų, kartais siejamų pavaldumo ryšiais, sklandžios interakcijos užtikrinimas.

Įdomu tai, kad lyginant su lietuvišku bendravimu, iranietiškas vyksta kur kas aktyviau ir dar labiau suaktyvėja pajutus, kad vartojamas *ta'ārof*. Lyginamojoje perspektyvoje situacija primena dviejų seniai besimačiusių lietuvių susitikimą. Dauguma iranėčių yra labai malonūs ir paslaugūs žmonės, tad *ta'ārof* iš dalies atskleidžia iranietiško draugiškumo prigimtį.

---

⁸⁰ Autorės susirašinėjimas su Alireza, 2018-02-03.

⁸¹ Interviu su Ali metu gautas atsakymas, 2017-10-26.

3.3. VERBALINĖS RAIŠKOS ASPEKTAS.

Dėl kalbos vaizdingumo iraniečiai bendraudami vartoja daug įvairiausių išsireiškimų, posakių, tad nėra lengva iškart suvokti kada kokia frazė tampa *ta'ārof* išsireiškimu, juolab, kad ir pačiose situacijose jis dažnai būna užslėptas. Alireza taip paaiškino *ta'ārof* ir specifinių frazių sąsają: „*Ta'ārof dažniausia pasireiškia situacijoje ir kiek aš žinau, nėra labai daug specifinių frazių. Kartais užtenka pasakyti paprasčiausią „taip“ ir tai bus ta'ārof.*“⁸²

Stebėjimų bei pokalbių metu paaiškėjo, kad kelios frazės vis dėlto visuomet rodo ritualinį mandagumą. Šios frazės negali būti suvokiamos tiesiogiai, t.y. jos turi užslėptą reikšmę. Žodžių pagalba išreiškiamos tam tikros formuluotės, bet asmens lūkesčiai dažnai yra priešingi išreikštoms „mintims“. Taigi, viena yra sakoma, tačiau visai kas kita turima mintyje. Anot Beemano, dar sunkiau išsiaiškinti ką žmogus jaučia, ypatingai tada, kai dėl asmeninių ar kultūrinių aplinkybių tikrieji jausmai yra nuslepiami.⁸³ Tyrimo metu pastebėta, kad iranietis tiesiai šviesiai nepasakys, kad jam kažkas nepatinka, pvz., nebe norėdamas daugiau palaikyti pokalbio ar konflikto metu norėdamas, kad asmuo išeitų, vietinis gali tiesiog pasakyti „*zahre mār*“ (gyvatės nuodai).

Dažniausia užfiksuoti išsireiškimai buvo *fadāt besham* ir *ghorbunet beram*. Verčiant iš farsi kalbos šiuos sinonimus tai reiškia „pasiaukosiu už tave“, o atsakoma „Dievas neleis“. Pokalbis atrodo taip:

A. - *Ghorbunet beram*.

B. - *Khodā nakone*.

Šiuo posakiu išreiškiamas palankumas asmeniui, kartais dėkingumas, tad nereikėtų suprasti jo tiesiogiai - asmuo tikrai nenori pasiaukoti už savo pašnekovą. Taip pat dažnai vartojamas pokalbių telefonu metu, ne tik tiesioginio pokalbio akis į akį atveju.

Dar vienas posakis *daste shomā dard nakone*, pažodžiui verčiant reiškia „kad Jums rankos neskaudėtų“. Šis posakis išreiškia dėkingumą ir gali būti suprantamas kaip „ačiū“. Dažnai vartojamas kai norima išreikšti didesnę dėkingumą ir nenorima padėkoti tiesiog vienu žodžiu, pavyzdžiui jei norima atsidėkoti už paslaugą.

⁸² Interviu su Alireza, Teheranas, 2017-10-25.

⁸³ Beeman, William O. 2001. „Emotion and sincerity in Persian discourse: accomplishing the representation of inner states“, *International Journal of the Sociology of Language*, 148: 31-57.

Frazė *khasteh nabāshid* reiškia „nebūkite pavargęs“ į kurią atsakoma „būkite sveikas“. Vartojama taip:

A. – *Khasteh nebāshid!*

B. – *Salāmat bāshid.*

Posakis dažniausia vartojamas dviem atvejais, kurių pirmasis gali būti kaip pasisveikinimas. Vartojamas arba „*salām, khasteh nebāshid*“, arba vienas. Taip pasisveikinimas tampa labai mandagus. Antruoju atveju šis posakis gali būti kaip palaikymas, paskatinimas dirbančiam žmogui. Pavyzdžiui užeinant į kabinetą, kur asmuo dirba arba svečiuose, kur šeimininkė užtinkama gaminanti. Atliekant stebėjimą prie manęs gatvėje priėjęs vyras pasakė „*khasteh nebāshid*“ ir pasiklausė kelio, kaip rasti jo turimą adresą.

Kaip minėjome, *ta'ārof* savo esme yra toks įvairiapusis, kad tam tikrose situacijose paprastos ir kasdienės frazės gali virsti ritualinio mandagumo išraiška. Pavyzdžiui, žodis *befarmāyid*, reiškiantis prašymą, skatinimą, gali būti vartojamas vienoje dažniausiai pasitaikančių *ta'ārof* situacijų, pagal kurias vakariečiai mėgsta patraukti per dantį iraniečius (pvz., „Kvon comedy“). Prie durų, liftų ir kitų praėjimo susiaurėjimų dažnai nusidriekia eilės, mat iraniečiai vieni kitus praleidinėja praeiti pirmus. Pokalbis užfiksuotas stebėjimo metu:

Du dėstytojai prie lifto:

A. – *Prašom (befarmāyid), pone Majid, - šiek tiek palinksta į priekį ir ištisia dešinę ranką su atverstu delnu, rodydamas į liftą.*

B. - *Prašom, pone Zagoyeh, - taip pat šiek tiek palinksta į priekį, ištisia kairiąją ranką lifto kryptimi, tačiau nejuda iš vietos.*

A. - *Ne ne, prašom, aš po Jūsų.*

B. - *Pone Zangoyeh, aš neisiu, prašom!- paliečia dešinę ranką pono Zangoyeh kairijį petį.*

A. - *Aš tik po Jūsų, pone Majid! Jūs Juk žinote, kad aš neisiu, Jūs jaunesnis, eikite pirmas! – paliečia kairę ranką dešinijį pono Majid petį.*

B. - *Esu Jūsų vergas, prašau, eikite pirmas!*

A. - *Atsiprašau,- pasakęs šiuos žodžius įlipa pirmas į liftą, o ponas Majid nuseka jam iš paskos.*⁸⁴

Tai nėra paprasčiausias susistumdymas prie durų, kaip galėtų pasirodyti iš pirmo žvilgsnio, nors kartais tokios situacijos iš tiesų atrodo juokingai, mat trunka ganėtinai ilgai. Toks praleidimas pro duris yra statuso pabrėžimas, kur pirmas praeinantis yra svarbesnis nei tas, kuris nuseka iš paskos.

Kita *ta'ārof* situacija ir specifinė frazė buvo užfiksuota dalyvaujančio stebėjimo metu. Buvau pakviesta į svečius vakarienės pas Alirezą šeimą, kur buvo jo seneliai, tėvai bei tetos. Atėjusi į svečius atsinešiau iranietiško saldumynų, kaip ir priimta Irane. Besisveikindama su jo močiute pagyriau jos namus, kad šie esantys labai gražūs, o ji man atsakė: - *Cheshmet ghashang mibine*, - pažodžiui verčiant tai reiškia „tavo akys gražiai mato“. Tai yra *ta'ārof* išsireiškimas, kurį galima išgirsti ką nors pagyrus: juo tarsi sumenkinamas giriamas objektas, o komplimentas nukreipiamas jį pasakiusiajam asmeniui, t.y. pagiriamos jo akys, o kartu ir pats asmuo: vietiniai žmonės turi posakį, kad geras žmogus mato vien tik gerą aplinkui.

Tyrimo metu pavyko surinkti ir daugiau specifinių ritualinio mandagumo frazių. Kalbėdamasi su vietiniais žmonėmis bei anketose paprašiau nurodyti *ta'ārof* išsireiškimus, kuriuos dažniausia vartoja patys. Be atvejų, kuriuos jau aptarėme ir kurie bus aptariami kitame skyriuje, respondentai nurodė tokias frazes:

1. *Mokhles* – tavo atsidavęs draugas. Taip siekiama pamaloninti pokalbyje dalyvaujančią asmenį, išreikšti jam pagarbą;
2. *Chāker* - tavo paklusnus tarnas. Atlieką tą pačią funkciją kaip ir *mokhles*;
3. *Erādatmand* – pasiaukojęs, atsidavęs;
4. *120 saleh bāshid* – „sulaukite 120 metų“, palinkėjimas. Gali būti pavartojamas pvz., sveikinant su gimimo diena;
5. *Hamishe zendeh bāshid* – „gyvenkite amžinai“, taip pat gali būti palinkėjimas pvz., gimimo dienos proga;
6. *Sāyehtun bālā sare mā bāshe* – „tegu jūsų šešėlis būna aukščiau už mūsų galvas“, pašnekovo išaukštinimas bei savęs nužeminimas, sveikatos, gero linkėjimas. Reikia suprasti, kad jo/jos šešėlis pridengia visus ir gina;

---

⁸⁴ Stebėjimas Persų kalbos ir kultūros institute, Teheranas, 2017-12-05.

7. *Be ruye chashm* – žinoma!;
8. *Bā ejāze* – „*su leidimu*“, pvz., norima išeiti iš patalpos, kur yra kiti asmenys, tad išeinantis pasakys „*su Jūsų leidimu*“, „*Jums leidus*“ ir išeis, tačiau tai nereiškia, kad jis prieš tai ar dabar prašo leidimo išeiti. Tai tiesiog mandagus būdas palikti patalpą ar susibūrimą;
9. *Ekhtiār dārid* – „*jūsų galioje*“, t.y. turite galią priimti sprendimą;
10. *Befarmāyid bālā* – „*prašom aukščiau*“, prašom sėstis geriausioje vietoje. Tai reiškia, kad asmuo gerbiamas;
11. *Cheshmetun raushan* – „*jūsų akys šviesios*“. Vartojama pvz., po kiek laiko susitikus, sakoma patinkantiems asmenims;
12. *Ghadametān ruye cheshm* – „*jūsų žingsnis ant akies*“. Tai yra kvietimas į svečius, ir reiškia, kad šeimininkas būtų labai laimingas svečio vizitu, stengtųsi jam visaip įtikti ir net „leistų atsistoti ant savo akių“;
13. *Az dusti bā shomā kheili khoshhālam va hatman be khuneye man biā* – „*labai džiaugiuosi, kad susipažinome, būtinai ateik pas mane į namus.*“ Vietinėje kultūroje priimta, kad susipažinus iškart kviečiamasi į svečius, tačiau to nereikėtų suprasti tiesiogiai, toks pakvietimas reiškia „norėčiau pasimatyti kada nors ateityje“.
14. *Har tour shomā rāhatid* – „*kaip tik Jums patogiu*“;
15. *Mozāhem shodam* – „*sutrukdžiau Jus*“;
16. *Bi ta‘ārof migam* – „*be ta‘ārof sakau*“;
17. *Shomā tāj sarid* – „*jūs turite karūną ant galvos*“, pabrėžiamas koks asmuo yra brangus ir svarbus, „karūnuojamas“;
18. *Ghadme ranje farmudid* – „*Jums kojas skauda užėiti*“. Galima suprasti kaip „žinau, kad pasivarginsi užsukti į svečius“;
19. *Bachehā dast bus hastand* – „*mano vaikai bučiuoja Jūsų rankas*“. Norima išreikšti pagarbą;
20. *Rudravasi nekonid* – *tārof nakonid*, nevartokite *ta‘ārof*.⁸⁵

Dauguma frazių suprastų pažodžiui tikrai sukeltų nesusipratimus tarp pokalbio dalyvių, todėl iranėčių vaikai nuo vaikystės mokomi *ta‘ārof* bendravimo taisyklių. Ypač

---

⁸⁵ Dėl posakių reikšmių papildomai konsultuotasi su Alireza.

sudėtinga užsieniečiams, keliaujantiems po Iraną: vietiniai žmonės kalbiniu požiūriu su jais bendrauja taip pat, kaip ir su kitais iranietiais, todėl pokalbių metu kyla daug nesusipratimų. Toliau pateikiamos nagrinėsime *ta'ārof* raiškos formos.

4. *Ta'ārof* raiškos formos

Išskyrėme keturias pagrindines ritualinio mandagumo raiškos formas, kurios nagrinėjamos šiame skyriuje. Tyrinėjamo elgesio modelio raiškos būdų įvairiose situacijose yra nesuskaičiuojama daugybė žiūrint iš tos perspektyvos, kad interakcijos metu, siekiant užtikrinti malonią komunikaciją, sakoma tai, ką pašnekovas norėtų išgirsti. Šiose situacijose rituališkumo aspektas išreikštas silpniau, tačiau atliekant ilgiau trunkančius lauko tyrimus, galima būtų nustatyti dėsningumus ir čia pasireiškiančias elgesio schemas. Toliau pateikiamos dažniausia sutiktos šio tyrimo metu ritualinio mandagumo raiškos formos.

4.1. PASIŪLYMAS IR ATISISAKYMAS/PERADRESAVIMAS

„Pasiūlymas ir atsisakymas/peradresavimas“ yra pagrindinė raiškos forma, turinti dvi vartojimo schemas (žr.8 priedą). Pirmoji schema yra „pasiūlymo pateikimas ir atsisakymas“. Šią *ta'ārof* raiškos formą aptarinėti pradėsime pasitelkę atvejį. Alireza trejus metus gyveno ir studijavo Lietuvoje. Nuomodamasis butą su dviem skandinavais vaikinais, jis susidūrė su sunkumais dėl kultūrinių skirtumų: „*Dažniausia nesusipratimai kildavo valgant. Aš pasigamindavau maisto ir prieš pradėdamas valgyti pasiūlydavau savo maistą draugams... O jie sutikdavo! Kai pasigamindavo maisto jie, man pasiūlydavo tik kartą, o kai atsisakydavau, suvalgydavo viską patys! Taip ir gyvenome...*“⁸⁶ Iš pirmo žvilgsnio lyg ir nieko nuostabaus, jei nebūtų vartotas iranietiškas *ta'ārof*. Šiuo atveju modelis veikia taip:

1. Prieš pradėdami valgyti asmenys vieni kitiems pasiūlo savo maistą;
2. Pirmojo siūlymo privalu atsisakyti;

---

⁸⁶ Individualus pokalbis su Alireza, Teheranas, 2017-11-29.

3. Jei kažkas siūlo daugiau nei du kartus, galima manyti, kad tai nuoširdus pasiūlymas ir iš tiesų galima pasivaišinti.

Šioje situacijoje, kai Alireza pasiūlo savo maistą vieną kartą ir draugai puola valgyti - buvo siūloma turint lūkestį, kad bus atsisakyta. Jis iš tiesų norėjo suvalgyti pats ir liko alkanas, o kai jam draugai pasiūlė pasivaišinti jų maistu, jis norėjo tą padaryti, bet pagal *ta'ārof* taisyklę pirmą kartą jis privalo atsisakyti. To nežinodami jaunuoliai po Alirezos atsisakymo daugiau jam maisto nebepasiūlydavo. Man paklausus, kodėl jis bendraudamas su užsieniečiais vis tiek vartojo šį elgesio modelį, Alireza atsakė, kad taip išeina automatiškai, tačiau pripažino, kad šiuos kelis metus Lietuvoje jis vartojo mažiau ritualinio mandagumo formų nei gyvendamas Teherane.

Teherane buvau užsienietė ir žmonės tą suprasdavo iš mano akcento. Bendraujant su ką tik sutiktais žmonėmis, jie visuomet vos tik susipažinę kviesdavosi į svečius. Tai dar viena mandagumo forma, kur kvietimas į svečius traktuotinas tik kaip noras kada nors ateityje vėl pasimatyti. Tai nereiškia tiesioginio kvietimo į savus namus. Taip pat šis kvietimas simboliškai keičia ką tik sutikto žmogaus statusą: jis iš prašalaičio tampa draugu, taip išreiškiama simpatiją, kuri svarbi vietinių žmonių interakcijoje. Vienas atvejis parodė dvigubą iranietiško dėstytojo „mandagumą“, su kuriuo teko garbės būti supažindintai mečetės prieigose. Jis vos susipažinęs kvietė į svečius, o kviesdamas dar pabrėžė, kad tai nėra *ta'ārof*. Žinoma daugiau jokių žinių iš šio žmogaus nebuvo. Bendraudami su užsieniečiais iranietiai dažnai mėgsta pabrėžti, kad jie ritualinio mandagumo nevartoja. Tai daroma norint užtikrinti, kad pašnekovas ne iranietis jaustųsi gerai ir dėl nieko nesijaudintų. Taigi, sakymas, kad žmogus nevartoja *ta'ārof*, tėra dar viena šio elgesio formų.

Dar vienas pasiūlymo ir atsisakymo atvejis buvo užfiksuotas „Arg“ prekybos centro kavinėje. Atėjo keleto draugų kompanija: du vaikinai ir 4 merginos. Atsisėdę prie gretimo staliuko, jie pateikė užsakymą. Iš pokalbio buvo aišku, kad vaikinai yra vienos iš merginų pusbroliai ir jie atvykę į prekybos centrą apsipirkti, kartu užsuko pavalgyti. Atneštas maistas buvo siūlomas vienų kitiems, o mergina, kuri baigė savo porciją greičiausiai, vienos iš draugių buvo ypač intensyviai kalbinama suvalgyti dalį pyragaičio. Kaip jau išsiaiškinome, tiesiog atsisakymas yra laikomas *ta'ārof*, tad mergina pasakė

įdomią frazę: „*injuri rāhataram*“.⁸⁷ Pažodžiui verčiant tai reiškia „man taip patogiau“, po šios frazės maistas daugiau jai nebebuvo siūlomas. Taigi, ši frazė parodo, kad atsisakymas nebėra *ta'ārof* ir asmuo tikrai nenori siūlomos gėrybės.

Įdomu tai, kad asmuo kartais tikrai nori siūlomo daikto, paslaugos ar maisto, tačiau vis tiek atsisako ir tai daro ne vieną kartą. Stebėjimo metu Tajrish turguje, įvyko įdomi scena, kuomet moteris (apie 50 metų) prisipirko nemažai maisto produktų ir rankose nešėsi keletą skirtingų ryšulių, o priėjęs sūnus (bent jau taip ji kreipėsi į jį), kuriam buvo apie 20 metų, prašė padėti panešti, tačiau moteris atsisakė, tad siūlymas buvo pakartotas. Buvo atsakyta, kad nesunku ir galinti pasinešti pati, tačiau siūlymas buvo vėl pakartotas, po kurio moteris sutiko, sakydama, kad iš tiesų jau pakirto rankas.⁸⁸ Kitas pavyzdys: Ali, taksi vairuotojo pasakojimu, jo šeimoje būta atvejo, kuomet broliui reikėjo nedidelės sumos pinigų. Jis užsukęs į svečius pasišnekėti ir paklausęs „ar bankas jam suteiktų tokią nedidelę paskolą trumpam laikui“. Ali pasiūlęs savo pagalbą, tačiau brolis atsisakė, po ko sekė pakartotinis siūlymas ir pakartotinis atsisakymas, galiausiai Ali brolis pasiskolino iš jo pinigų. Ali teigimu, jų „šeimoje *ta'ārof* tradicijos labai gajos.“⁸⁹ Taigi, klausimas ar bankas paskolintų pinigų - tai iš tiesų netiesioginis prašymas paskolinti. Brolis, norėdamas parodyti pagarbą broliui, iš pradžių atsisakė siūlomos pagalbos, nors jos jam ir reikėjo.

Siūloma paslauga priimama prieš tai kelis kartus atsisakius. Priėmimas skamba taip:

- A. - *Barāye shomā zahmat mishe! (Tai sukels jums nepatogumų);*
- B. – *Na 'azizam, zahmat āslān nemishe! (Ne, brangioji, tai nesukels jokių nepatogumų);*
- C. - *Rāzi be zahmat nebudam. Kheili mamnun. (Nenorėjau sukelti nepatogumų. Labai ačiū.)*⁹⁰

Net ir pagalbos priėmimas mandagia forma nėra išreiškiamas visiškai tiesiogiai, dažnai neišgirstama tokių frazių, „o, kaip gerai, ačiū, už pagalbą“, „ką aš be tavęs daryčiau“ ir pan. Reikiamos paslaugos/pagalbos priėmimas iš kito asmens būtų

⁸⁷ Stebėjimas „Arg“ prekybos centre, Teheranas, 2017 m. gruodžio mėn.

⁸⁸ Stebėjimas Tajrish turguje, Teheranas, 2017 m. lapkričio mėn.

⁸⁹ Interviu su Ali metu gautas atsakymas, Teheranas, 2017-10-26.

⁹⁰ Dalyvaujančio stebėjimo svečiuose pas Meliną metu užfiksuotas pokalbis, Teheranas, 2017-12-06.

nemandagus, jei būtų sutinkama po pirmojo siūlymo, o sutikimas būtų išreiškiamas tiesiogiai.

Siūlymai ne visuomet yra nuoširdūs, yra atvejai, kuomet laukiama neigiamo atsakymo, o ne sutikimo. Dalį siūlymų reikia suprasti netiesiogiai, kaip padėką ir norą pasimatyti ateityje, pvz., kvietimas į svečius. Jei asmuo tikrai kažką nuoširdžiai siūlo, jis pasiūlymą kartos kelis kartus (*žr. 9 priedą*). Taigi, griežta *ta'ārof* taisyklė – pirmą kartą atsisakyti siūlymo. Jei tai nėra padaroma, asmuo laikomas nemandagiu ir taip gali įžeisti siūlantįjį.

Unikalus pasiūlymo ir atsisakymo elgesys yra susiformavęs prekybos ir paslaugų sektoriuje. Tokiose vietose kaip parduotuvė ar turgus, taip pat galioja *ta'ārof* taisyklės. Žemiau pateikiami du pagrindiniai užfiksuotų situacijų pavyzdžiai, bet analogiškų atvejų stebėjimų metu buvo fiksuojama keli šimtai. Tai tik parodo, kad *ta'ārof* yra ypatingai gajus šiose srityse.

A atvejis.

Vyras (apie 58 m.) parduotuvėje pasiėmęs jam reikalingus produktus, eina susimokėti prie kasos. Pardavėjas (apie 30 m.) muša į kasą prekių kainas ir deda prekes į maišelius, tačiau galutinės sumos nepasako. Pirkėjas klausia:

- *Chande? (kiek?)*
- *Ghābeli nedāre. (neturi vertės)*
- *Sāhebeš lāzem dāre! (savininkui svarbu!)*⁹¹

Abu nusijuokia, pardavėjas pasako kainą, atsiprašo ir paima pinigus.

B atvejis.

Kelionė taksi automobiliu, vairuotojas vyras, apie 60 metų amžiaus. Vienas iš keleivių, vyras (apie 35 m.), nori išlipti. Keleivis (A):

- A. - *Injā khube, mamnun. Chand mishe? (Čia gerai, dėkui. Kiek išeina?)*
- B. - *Ghābeli nedāre. (Neturi vertės)*
- A. - *Motshekeram. (Dėkoju)*
- B. - *Do tumān. (Du tumanai)*
- A. - *Befarmāiid āqā. (Prašom, pone)*
- B. - *Bebakhshid. Mamnun. (Atsiprašau. Ačiū)*

---

⁹¹ Dalyvaujantis stebėjimas maisto prekių parduotuvėje, Teheranas, 2017-12-04.

A. - *Khodāhāfez. (Viso gero)*

B. - *Khohāhāfez. (Viso gero)*⁹²

Klausimas „kiek kainuoja“ yra pinigų siūlymas, o atsakymas *ghābeli nedāre* yra pasiūlymo atmetimas. Atsakymą *ghābeli nedāre* reikia suprasti kaip prekė/paslauga nėra verta jūsų pinigų. Kasdienėje rutinoje dažniau girdimas atsakymas į šią frazę buvo „ačiū“, tačiau fiksuotas ir *sāhebish lāzem dāre* atsakymas (kaip pateikta A atvejuje), kuris reiškia, kad nors ir prekė nėra verta pirkėjo pinigų, bet jie esantys svarbūs prekės savininkui, t.y. pardavėjui. Pokalbių metu pašnekovų klausinėjau, kaip jie atsakantys į tokius pardavėjų ar taksi vairuotojų pasakymus, kad prekė neverta pinigų, ar jiems patinkanti tokia praktika, kam to reikia ir pan. Pasirodė, kad dauguma net nebepastebintys ir neteikiantys reikšmės šiems pasakymams, panašiai kaip „labas“ ar „viso gero“. Atsakymą *sāhebish lāzem dāre* pasako, kai nori pralinksminėti pardavėją, pajuokauti. Į klausimą kam to reikia, žmonėms buvo sunku atsakyti, vadino tai tiesiog įprastu mandagumu.

Įdomu tai, kad taip pat labai dažnai pardavėjų atsakymas į klausimą „kiek mokėti“ buvo, pavyzdžiui: „*Ghābeli nedāre. Chehel tumān.*“ (*Neturi vertės. Keturiasdešimt tumanų*). Reiškia, kad pardavėjas pasako, kad prekė nėra verta pirkėjo pinigų ir iš karto pasako kainą, net nelaukdamas jokio pirkėjo atsakymo. Šioje vietoje *ta'ārof* vartojimas praranda savo prasmę: iš visos ceremonijos lieka tik formalumas pasakyti, kad „neturi vertės“. Mūsų nuomone, toks formalus *ta'ārof* vartojimas gali būti siejamas su naująja karta ir greitėjančiu gyvenimo tempu. Plačiau šį aspektą aptarsime paskutiniame darbo skyriuje.

Dar vienas įdomus argumentas neimti pinigų buvo tai, kad asmuo užsienietis. Stebėjimų metu imti tiek taksi automobiliai, kuriais keliauja po keturis skirtingus žmones, tiek taksi automobiliai kurie užsakomi specialiai tikrai vienam keleiviui. Keliaudama taksi, kurį specialiai išsikviesdavau sau, visuomet daug bendravau su vairuotojais ir iš jų stengdavausi gauti kaip įmanoma daugiau informacijos atliekamam tyrimui. Taigi, jie žinodavo, kad esu užsienietė. Kai atvykdavome, paklausdavau kiek esu skolinga, o vairuotojai atsisakydavo imti pinigus sakydami: „*Ghābeli nedāre. Mehmune mani hastid*“ (*neturi vertės. Esate mano svečias*). Šiuo atveju derybos būdavo itin įnirtingos, nes

---

⁹² ⁹² Dalyvaujantis stebėjimas taksi automobilyje, Teheranas, 2017 m. spalio mėn.

vairuotojai iš tiesų nesutikdavo imti iš manęs pinigų sakydami, kad esu jų svečias. Vieno stebėjimo metu įkalbinėjimo paimti pinigus ir atsisakymo procesas truko beveik penkias minutes.

Antroji „Pasiūlymo ir atsisakymo/peradresavimo“ raiškos formos vartojimo schema yra „Pasiūlymo pateikimas, atsisakymas ir pasiūlymo peradresavimas“. Vienoje situacijoje šie žingsniai gali būti pakartojami po kelis kartus. Toks *ta'ārof* vartojimas yra tikslinis, pasitelkiamas sąmoningai bei intensyviai siekiant tam tikro rezultato.

A atvejis.

Pasiūlymo pateikimas bei jo atmetimas ir peradresavimas buvo ištiesai fiksuojami viešajame transporte: visų atliktų stebėjimų metu toks pats moterų elgesys nuolatos kartojosi. Teherane kursuojantys miesto autobusai yra padalinti į dvi dalis: priekinė dalis skirta moterims, o galinė – vyrams. Stebėjimus galėjau atlikti tik moterų pusėje, bandant patekti į vyrų – buvau neįleista. Autobusai dažniausia yra sausakimši, juose mažai sėdimų vietų, tačiau Tajrish autobusų žiedas yra pati paskutinė stotelė – aukščiau į kalnus autobusai nebekursuoja, tad žmonių autobusuose būna mažiau nei, pavyzdžiui, *Enghelāb* rajono autobusuose.

Buvo apie 13 val., autobuse sėdėjusi moteris išlipo, tad jos vieta atsilaisvino. Šalia stovėjusi kita moteris (apie 40 m.) sujudo, apsidairė ir šalia stovėjusiai jaunesnei moteriai (apie 25 m.) pasiūlė sėstis, kartu rodydama ranka į laisvą vietą. Ši padėkojo ir pasiūlė tą pačią laisvą vietą užimti jai, tačiau vyresnė moteris vėl atsisakė, primygtinai siūlydama sėstis jaunesnei moteriai. Šiai vėl atsisakius ir pasiūlius sėstis vyresnei moteriai, pastaroji atsiprašė ir atsisėdo. Aplinkinės stovinčios moterys net nebandė sėstis į tą vietą, dėl kurios derėjosi pastarosios dvi damos.⁹³

Stebėjimų autobusuose metu maksimaliai pastaroji schema buvo pakartota 6 kartus, o minimaliai 1, bet kad ir kiek atsisakymų bebūtų, vis tiek į laisvą vietą atsisėsdavo ta moteris, kuri pirmoji pasiūlė kitai moteriai užimti laisvą vietą. Išimtis: jei autobuse atsiranda garbaus amžiaus senolė, tuomet aplinkinės moterys įsiterpia ir pasiūlo užleisti laisvą vietą pastarajai.

---

⁹³ Stebėjimas autobuse, Teheranas, 2017 m. gruodžio mėn.

B atvejis.

Prekybos centro pirmame aukšte esančioje kavinėje „Viena“, sėdėjo įvairaus amžiaus šešių moterų kompanija. Jos linksmai leido laiką ir šnekučiavosi. Atnešus užsakytą maistą jos pradėjo valgyti. Viena moteris, paėmusi lėkštę su paskutiniu likusiu karštu sumuštiniu, siūlė jį visoms draugėms, tačiau tos atsisakė ir pasiūlė jai pačiai suvalgyti paskutinį sumuštinį. Ši linktelėjo galva, atsiprašė ir pradėjo valgyti.⁹⁴

C atvejis.

Svečiuose pas Muhamadą, vakarienės metu, jis kreipėsi į žmoną, siūlydamas paragauti patiekalo, o ši atsisakė ir pasiūlė jam pačiam pasivaišinti. Muhamadas padėkojo, ir su džiaugsmu įsidėjo maistą į lėkštę.⁹⁵

Taigi, galima daryti išvadą, kad šiais atvejais gėrybė kitiems asmenims siūloma su lūkesčiu, kad jos bus atsisakyta ir bus persiūlyta pačiam siūlančiajam. Toks tikslo siekimas aktyviais veiksmais, pasitelkiant *ta'ārof* taktiką, leidžia greičiau gauti norimą rezultatą ir patenkinti savo lūkesčius.

4.2. KOMPLIMENTAI

Tyrinėjant pasirinktą rajoną paaiškėjo, kad bendraujant taip pat yra pasitelkiami komplimentai. Šią pagalbą, yra išreiškiama pagarba bei simpatija asmeniui, su kuriuo bendraujama. Taip pabrėžiamas jo statusas, o kalbantysis tarsi užima žemesnę padėtį, bet tuo pačiu pademontuoja kultūringumą ir taip sustiprina savo statusą. Taigi, komplimentai gali tendencingai pasitarnauti lyginant pokalbio dalyvių statusus.

Galimos dvi komplimentų raiškos schemos:

1. Giriamą objektą pasiūlant pagyrusiajam;
2. Į komplimentą atsakant komplimentu.

Pirmuoju atveju, kuomet giriamas objektas yra pasiūlomas jį pagyrusiam asmeniui taikomas pagyrus kokį nors daiktą, pavyzdžiui, moters auskarus, žiedą, skarelę, interjero detalę ar kitą daiktą. Į komplimentą atsakoma teiginiu, kad tai „neturi vertės“,

⁹⁴ Stebėjimas prekybos centre „Arg“, kavinė „Viena“, Teheranas, 2017 m. gruodžio mėn.

⁹⁵ Dalyvaujančio stebėjimo svečiuose pas Mariam ir Muhamadą metu užfiksuota situacija, Teheranas 2017-11-30.

kaip ir pardavėjo ar taksi vairuotojo anksčiau aptarti atsakymai, ir jei buvo pagirtas koks nors daiktas, pagyręs asmuo raginamas tai pasiimti sau.

A. – *Che rusary khashange!* (Kokia graži skarelė)

B. – *Ghābel nedāre. Male shomā!* (Neturi vertės, priklauso Jums)

A. – *Mamnun, barāye shomā bekhtar mire. (Dėkui, jums labiau tinka)*⁹⁶

Šiuo atveju, pagyrus skarelę, moteris nepadėkoja išgirdusi tokį komplimentą, kaip galbūt tai būtų padaryta Lietuvoje, tačiau atsako, kad „šis daiktas neturi vertės“ (*ghābel nedāre*). Posakį reiktų suprasti kaip „gali pasiimti“, bet to daryti negalima, nes tai yra *ta'ārof* frazė ir moteris iš tiesų nenori, kad skarelė atitektų pašnekovei.

Antroji komplimentų schema veikia taip: pagiriamas objektas, pavyzdžiui namas, butas, interjeras, automobilis ar kitas daiktas, o i komplimentą savininkas atsako, kad „girančiojo akys viską gražiai mato“. Yra ir patarlė, kad „geras žmogus mato tik gerį ir grožį aplinkui“, tad tokiu atsakymu į komplimentą norimas pagirti komplimentą išsakęs asmuo. Taip sustiprinamas pašnekovo statusas, bei pokalbio dalyviai gerai jaučiasi.

Pirmasis mūsų susidūrimas su šiuo komplimento atveju buvo dalyvaujantis stebėjimas Alirezos namuose, kuomet šiuos žodžius man pasakė jo močiutė. Iki tol nebuvau girdėjusi tokios frazės, tad atsakiau, kad „jos namai yra gražesni nei mano žvilgsnis galintis matyti“. Jai tai padarė įspūdį ir ji iškart pasidalino tuo su savo dukterimis. Iš tiesų turėjau atsakyti „*maro sharmande mikonid*“ – verčiate mane susigėsti, tai būtų mandagus komplimento priėmimas, tačiau toks mano atsakymas taip pat buvo priimtas su malonumu.

Svarbi komplimento taisyklė – nepriimti jo iš karto. Komplimento priėmimas iš karto gali būti palaikytas arogancija arba ne taktu. Kai kurie kalbinti Tajrish gyventojai nurodė, kad toks atsakymas į komplimentą kaip „dėkui“, galintis juos ir įžeisti. Tai galima paaiškinti, tuo, kad kalbantysis sakydamas komplimentą siekia pabrėžti pokalbio dalyvio statusą ir jo lūkesčiai yra tokių pačių atgalinių veiksmų iš komplimento gavėjo sulaukimas. Šiuo atveju lūkesčiai yra nepatenkinami ir komplimento sakytojo statusas pažeidžiamas. Tokioje situacijoje gali būti neišvengiama ir konflikto.

Vietiniai žmonės komplimentus vartojo dažnai, jų pagalba galima sustiprinti simpatijas, lengviau užtikrinamas malonus bendravimas. Kiekvienas žmogus nori patikti

---

⁹⁶ Stebėjimas „Arg“ prekybos centre: dviejų moterų susitikimas, Teheranas, 2017 gruodžio mėn.

kitiems, o tam tikros jo savybės ar turimo daikto pagyrimas, realizuoja šį jo lūkestį. Jo *face* tampa norimu kitų, o tai sustiprina pokalbio dalyvių statusus. Santykis tampa draugiškesnis, šiltesnis, nyksta bendravimo barjerai.

4.3. PASISVEIKINIMAS IR ATISISVEIKINIMAS

Tajrish rajone susitikdavusių žmonių pasisveikinimai ir atsisveikinimai būdavę sąlyginai ilgi ir šilti, lyginant su lietuviškuoju „labas“ ir „viso gero“, be to, tokios pačios pasisveikinimo ir atsveikinimo verbalinės taisyklės galioja tiek susitinkant akis į akį, tiek pokalbiams telefonu. Net ir farsi kalba pasisveikinimą ir atsisveikinimą reiškiantys žodžiai turi nuorodą į procesą: *salām va āhvālporsi* ir *khodāhāfezi*.

Susitikę tos pačios lyties asmenys dažnai glebėsčiuojasi ir bučiuojasi į žandus tris kartus, pokalbio eigoje nevengiama apsikabinti ar liesti vienas kito rankas. Netrūksta šypsenų ir greitai beriamų pasisveikinimo frazių. Toks elgesys tarp priešingos lyties atstovų viešoje vietoje nėra toleruotinas: kalbamasi nesiliečiant, dažnai vyrai akis nusuka nuo moters, vengdami akių kontakto. Tokie elgesio reikalavimai galioja Islamo respublikoje ir grindžiami religinėmis dogmomis.

Tiek pasisveikinime, tiek atsisveikinime sutinkamos religinės ritualinio mandagumo frazės. Kai kurios jų yra bendros islamiškoms šalims, į farsi kalbą neverčiamos ir vartojamos arabų kalbą, pvz., *ālhamdolellāh* („šlovė Dievui“; *ačīū*). Pasisveikinimas neapsiriboja vien tik žodžiu „*salām*“ – labas. Iš karto yra klausiama kaip sekasi „*hāle shomā chetore*“, tai panašu į anglų „*how are you*“. Tuomet klausiama „*che khabar?*“ - kas naujo ir seka aibė klausimų, tokių kaip: kaip tavo mama? Kaip tavo tėvas? Kaip laikosi tavo vaikai? Ir t.t.

Stebėjimų metu fiksuotus susitikimus galima suskirstyti į dvi grupes: pirmoji - draugų susitikimai, o antroji, pažįstamų susitikimai. Priklausomai nuo grupės, kinta farsi kalboje vartojamų asmenų galūnės: antrajai grupei būdinga tai, kad norint pabrėžtinai pagerbti asmenį kreipiamasi į jį daugiskaitos antruoju asmeniu - Jūs (*shomā*), bei atitinkamai vartojama šiam asmeniui būdingos veiksmažodžių galūnės –*id* (daugiau oficialioje kalboje vartojama galūnė) arba –*in* (šnekamojoje kalboje vartojama galūnė), o tuo tarpu pirmosios grupės susitikimams būdinga laisvesnė pokalbio forma, kreipiamasi

vienaskaitos antruoju asmeniu „tu“ (to) bei atitinkamai šio asmens veiksmažodžio galūnė –i.

A atvejis.

Ryte, 8 val, susitiko dvi moterys, kurių amžius apie 70 m. Abi dėvėjo juodas *chadras*, rankos buvo pilnos ryšulių su maisto produktais, abi kažkur labai skubėjo, tačiau ėjo ta pačia kryptimi. Ėjo šaligatviais, kurių tarpe buvo įrengtas žalias gėlynas ir dar pora takų, kurių viename buvau ir aš. Buvo labai įdomu stebėti, kaip jos sveikinosi viena su kita jau iš tolo, o visi pasisveikinimo klausimai buvo užduodami per ganėtinai nemažą atstumą – iš skirtingų parko pusių. Jos taip ir ėjo skubėdamos kiekviena savu šaligatviu žiūrėdamos sau po kojomis ir kartas nuo karto pakeldamos galvas viena į kitą. Klausinėjo kaip besilaikančios, kaip sveikata ir kaip laikosi šeimos nariai, o pateikdamos atsakymą į kiekvieną klausimą, vis padėkodavo, kad to klausama. Atsakymai buvo formalūs, kaip ir dažnai atsakymas į klausimą „*how are you*“, kuomet dažniausia niekas nelaukia, kol klausiamas asmuo pradės iš tiesų nuoširdžiai atsakinėti į šį klausimą.⁹⁷

B atvejis.

Pokalbio pradžia užfiksuota Tajrish turguje, kur susitiko du vyrai (apie 50 metų).

A. – *Salām, āqāye Milad! Hāletun chetore? (Sveiki, pone Miladai! Kaip laikotės?)*

B. – *Salām, āqāye Hāfez! Kheili mamnun. Khubam, ālhamdolellāh. Shomā chetorin? (Sveiki, pone Hafezai! Labai ačiū. Gerai, šlovė Dievui. Kaip Jūs laikotės?)*

A. – *Khubam. Khodā ro shokr. (Gerai. Dievo veidas maloningas.)*⁹⁸

C atvejis.

Pokalbio pradžia autobuse susitikus dviems moterims (apie 35 metus):

A. – *Salām, hālet chetore? (Labas, kaip laikaisi?)*

B. – *Salām ‘azizam, khubam! Mamnun, ghorbunet. (Labas brangioji, gerai! Dėkui, pasiaukočiau dėl tavęs.)*⁹⁹

Įdomu tai, kad televizijoje ir radijuje įvairios laidos, debatai, žinios vedėjų pradedamos ne pasakant „*salām*“, o *basmala*, kuri skamba taip:

⁹⁷ Stebėjimas Tajrish gatvėje, netoli Kino muziejaus, Teheranas, 2017 m. spalio mėn.

⁹⁸ Stebėjimas Tajrish turguje, Teheranas, 2017 m. spalio mėn.

⁹⁹ Stebėjimas autobuse nr. 7, Teheranas, 2017 m. lapkričio mėn.

bismi 'L 'lāhi 'rahmani 'rahim (vardan Dievo, Gailestingojo, Maloningojo), po kurios seka „*salām*“. „Ši islamiška frazė vartojama prieš pradedant recituoti bet kurią Korano sūrą ar net vieną eilutę. <...> Ja prasideda visos sūros išskyrus 9-ąją.“¹⁰⁰ Taip pat *basma* užrašyta ir Irano islamo respublikos konstitucijos preambulėje.

Atsisveikinimo ceremonija vietinėje kultūroje taip pat užima šiek tiek daugiau laiko nei, pavyzdžiui, įprasta Lietuvoje. Pradedamas atsisveikinimas užsimenant, kad reikės eiti, tuomet vėl pratęsimas pokalbis, po kiek laiko grįžtama prie atsisveikinimo, būtinai perduodami linkėjimai artimiesiems. Abu pašnekovai šneka greitu tempu, pačioje pokalbio pabaigoje gali būti šnekama ir abiejų pašnekovų vienu metu. Pokalbių pabaigoje dažniausia pasakoma „*khodāhāfez*“ (tesaugo tave Dievas), tai atitinka „viso gero“, tačiau gali būti vartojami ir kiti pasakymai.

A atvejis.

A. – *Salām beresun!* (*Perduok linkėjimus*)

B. – *Salāmat bāshi. Ghorbanat. Khodāhāfez. (Būk sveikas. Pasiuokočiau dėl tavęs. Viso gero)*

B atvejis.

A. – *Khodānegahdār. (Tesaugo Dievas)*

B. – *Dar āmāne khodā. Khodāhāfez. (Dievo užantyje. Viso gero.)*

C atvejis.

A. – *Salām beresunid!* (*Perduokite linkėjimus*)

B. – *Bozorgituno miresunam. (Jūsų didybę perduosiu)*

D atvejis.

A. – *Khodāhāfez! (viso geriausio)*

B. - *Salām beresunid. Mobārak! (perduokite linkėjimus. Laimingai!)*

Apibendrinant galima teigti, kad tinkamai atliktas pasisveikinimo ir atsisveikinimo ritualas stiprina tarpasmeninius santykius, suteikia jausmą, kad asmuo yra ne vienas, o juo kažkas domisi ir jis kažkam rūpi. Kalbiniu atžvilgiu, vartojama daug religinių išsireiškimų, kurių dalis yra bendri musulmoniškoms šalims. Labai svarbu

---

¹⁰⁰ Schimmel, Annemarie 2001. *Islamo įvadas*, vert. Kazimieras Seibutis, Vilnius: Regnum fondas, pp. 41-42. (versta iš Annemarie Schimmel *Islam. An introductio*, Albany: State University of New York Press, 1992).

užduoti kuo daugiau klausimų ne tik kaip sutiktas žmogus gyvenantis, bet ir kaip besilaikantys jo šeimos nariai, o atsisveikinant perduoti linkėjimus.

4.4. SVETINGUMAS

Ta'ārof raiškos forma tarp šeimininko ir svečio yra glaudžiai susijusi su religiniu aspektu: islamo religijoje „svečias yra Dievo palaima“¹⁰¹. Labai populiari eiti į svečius pas gimines, ypač penktadieniais¹⁰²: dažniausiai pasitaikantis atvejis kai suaugę vaikai su šeimomis keliauja pietų pas tėvus. Taip pat savaitės bėgyje nuoširdžiai į svečius pakviesti asmenys dažniausia kviečiami užsukti šią dieną. Gali būti vykstama ir į parkus išskylauti – persiški sodai puikiai tam pritaikyti.

Tyrinėdame rajone sutikti žmonės buvo labai paslaugūs ir šilti, su jais kalbantis apie svečius ir svetingumą paaiškėjo, jog dėl svečio padarytų viską, kad tik šis liktų patenkintas ir gerai jaustųsi. Viena moteris (apie 65 m.) pasakojo, kad Islamo revoliucijos metu (1979 m.) jos šeimai netekus dalies pajamų, buvo sunku sudurti galą su galu, bet atėjusiems svečiams ji visuomet stengdavusis pateikti ant stalo kiek įmanoma daugiau vaisių, net jei tai ir buvęs paskutinis jų turimas maistas.¹⁰³

Atliekant dalyvaujančius stebėjimus Mariam ir Muhhamado bei Alirezos ir jo šeimos namuose įsitikinta, kad svečio statusas yra laikomas itin garbingu ir jam suteikiama didelė reikšmė, o svečių priėmimas yra kaip ritualas, kurį seka standartizuoto elgesio elementai. Pirmiausia atvykdami į svečius asmenys turi būtinai atsinešti dovanų saldumynų dėžutę, o ją priimdamas šeimininkas padėkoja ir pabrėžia – „*zahmat keshidid*“ (varginotės). Dovanų dovanojimas irgi yra *ta'ārof*, pastebėta, kad dovanos čia teikiamos kad ir susipažinimo proga ar visai be progų, norint pamaloninti pašnekovą. Taigi, ir vizito svečiuose metu gali būti įteikiamos smulkios dovanėlės šeimos nariams ar svečiams, pvz., vieno vizito metu man senolė Melina padovanojo pižamą.

Mandagumo gestu laikomas namų pagyrimas, taip pat gali būti giriamos tam tikros interjero detalės ar vaišės. Besisvečiuodama pagyriau kabantį iš šilko austą

¹⁰¹ *Islamic encyclopedia* [interaktyvus]. Prieiga:

<<https://islamicencyclopedia.wordpress.com/2013/12/23/guests-a-blessing-of-allah/>> [žiūrėta: 2018 05 05].

¹⁰² Penktadienis Irane yra laisvadienis, atitinka krikščioniškąjį sekmadienį.

¹⁰³ Individualus pokalbis su Arezu, Teheranas, 2017-10-27.

paveikslą, kuriame buvo pavaizduotas ant šakos tupintis paukštelis. Šeimininkas pasakė: „*ghābel nedāre!*“ ir nuėjo nukabinti paveikslo, siūlydamas jį man. Labai padėkojau, bet supratau, kad tai buvo *ta'ārof* ir iš tiesų jis nenorėjo, kad išsineščiau tą paveikslą.

Stalas buvo nukrautas vaišėmis, o sėdant valgyti šeimininkė atsiprašė: „*nān va panire mokhtasari meil konad*“ (prašom šiek tiek duonos ir sūrio)¹⁰⁴, tai buvo padaryta vyriausios moters - Melinos. Mintyje turima, kad ant stalo nedaug maisto, kviečiama vaišintis tuo, kas yra. Lankantis pas jauną šeimą kituose namuose, ši frazė nebuvo sakoma, tiesiog pakviečiama sėstis prie stalo.

Susėdus prie stalo pradeda valgyti vyriausias asmuo arba svečias ir tik tuomet visi kiti gali paliesti maistą. Jei svečių nėra, visuomet pirmas maistą ragauja vyriausiasis pagal amžių, tačiau jei yra svečių, būtent jie raginami pradėti. Čia vėl prasideda statusų sąveika: kiekvienas prašys kito pradėti valgyti, mat reikia suvokti, kad pradedantysis valgyti pirmas yra laikomas turinčiu svarbiausią statusą kompanijoje. Vizito pas jauną šeimą metu garbė pradėti valgyti buvo suteikta man, o vizitų pas Alirezos šeimą metu visuomet tekdavo „pasistumdyti“, kad vis dėlto pirmoji pradėtų valgyti senolė. Situacija prie stalo atrodo įdomiai, kadangi visi susėda ir akimirkai nutyla žvelgdami į tą asmenį, kuris jų manymu turi pradėti valgyti pirmas. Šiam įsidėjus maisto, visi kiti taip pat paseka jo pavyzdžiu.

Ta'ārof veikia ir norint pasivaišinti: čia taikomos mūsų minėtosios dvi pagrindinės *ta'ārof* schemas (žr. 7 ir 8 priedus). Pavyzdžiui, norint pradėti valgyti dar niekieno nepradėtą patiekalą, jis pirmiausia turi būti pasiūlomas kuriam nors kitam asmeniui ar asmenims. Siūlymas išreiškiamas sakant „*befarmāyid*“ (kaip ir ėjimo pro duris atveju). Šie turi atsisakyti ir pasiūlyti pradėti valgyti siūlančiajam. Tuomet asmuo atsiprašo ir įsideda naują patiekalą. Kitas atvejis su maisto siūlymu yra tuomet, kai, pavyzdžiui, siūlomas desertas. Šeimininkas gali siūlyti kiekvienam pasivaišinti pyragaičiu, tačiau po pirmojo siūlymo kiekvienas svečias atsisako. Siūlant antrąjį kartą gali būti sutinkama arba atsisakoma laukiant dar vieno siūlymo, priklausomai nuo asmens ir jo „simpatijos“ *ta'ārof*.

Svečiuojamasi sąlyginai ilgai, kvietimas į svečius nėra porai valandų. Trumpiausias mano vizitas truko keturias su puse valandos, o ilgiausias septynias

---

¹⁰⁴ Dalyvaujančio stebėjimo svečiuose pas Meliną metu užfiksuotas posakis, Teheranas, 2017-12-02.

valandas. Pirmiausia yra geriama arbata, paskui gali būti žiūrimas ir aptarinėjamas filmas, paskui seka gausūs pietūs su keliais karštais patiekalais, po ko persėdama ant patogesnių krėslų, vėl geriama arbata ir kalbamas. Kai kurie gali eiti popiečio pogulio ar pasivaikščioti į parką, taip pat mėgstami stalo žaidimai. Moterys dažniausia padaro savo pokalbių ratelį, o vyrai savo. Kambaryje būna didžiulis šurmulyš, mat visi kalba vienu metu. Svečiuotis iki vėlumos (pvz.: iki 23 val.) yra priimtina ir netgi galima įžeisti šeimininką, jei bus norima visus palikti anksti.

Išeiti iš svečių taip pat yra ritualas. Pirmiausia svečias turi išreikšti intenciją keliauti į namus, tuomet pokalbis pratęsiamas, panašiai kaip ir atsisveikinimo atveju. Svečias raginamas pasilikti nakčiai, tačiau tai yra *ta'ārof* frazė, kurios tiesiogiai suprasti nereikia, greičiau ji reiškia, kad šeimininkui patiko svečio draugija ir jam malonu, kad sulaukė svečių. Po kelintos svečio užuominos išeiti, šeimininkai atsiprašo, kad svečias blogai praleidęs laiką, o svečias atsiprašo už nepatogumus, kuriuos patyrė šeimininkai. Šie atsiprašymai taip pat neturi būti suprantami tiesiogiai, šis *ta'ārof* veikia kaip ženklas, kad susitikimas baigiamas ir savotiškai dėkojama už laiką kartu. Dažniausia svečias palydimas iki durų, paskui iki vartų ar gatvės, taip pat priklausomai nuo aplinkybių svečias gali būti pavežamas į namus. Tokiu elgesiu išreiškiamas šeimininko nenoras skirtis su svečiu, kartu pabrėžiamas pastarojo reikšmingas statusas.

Svetimšalio padėtį Teherane taip pat galime prilyginti svečio statusui. Ne kartą teko girdėti sakančius vietinius žmonės: „*Esate Irano svečias, vadinasi esate ir mano svečias!*“, „*mehmune man hastid!*“ (*esate mano svečias!*). Sužinoję, kad kalba su užsieniečiu, vietiniai žmonės visuomet stengiasi parodyti kuo geresnį savos šalies veidą, siūlo savo pagalbą, taksu vairuotojai dažnai atsisako imti pinigų už kelionę (bet tuo naudotis nereikėtų), tą pastebi ir žurnalistė, keliautoja Julihana Valle straipsnyje apie persų etiketo meną.¹⁰⁵ Dauguma sutiktų gatvėje žmonių mano, kad jei asmuo yra užsienietis, tai jis kalba tik angliškai, tad labai stengiasi, nors žinodami vos kelis žodžius, kažką pasakyti anglų kalba. Mūsų atveju, dalis sutiktų žmonių išgirdę, kad esu iš Lietuvos, sakė, kad šiek tiek moka rusų kalbą.

---

¹⁰⁵ Valle, Julihana 2016. „The Persian art of etiquette“, *BBC travel*, 14 November [interaktyvus]. Prieiga: <http://www.bbc.com/travel/story/20161104-the-persian-art-of-etiquette> [žiūrėta 2018 05 20].

Toks dėmesys svetimšaliui labai malonus, tačiau kartais gali būti ir įkyrus, o mūsų atveju kenkti tyrimui. Dėl šios priežasties besišnekant reikėdavo palaukti, kol asmuo apsipras su ta mintimi, kad esu užsienietė ir tik tada uždavinėti rūpimus klausimus. Bet kokių atveju svetingumas gali būti laikomas tyrinėto rajono vizite kortele.

5. Ta'ārof (ne)vartojimas ir ateities kitimo tendencijos

Ta'ārof yra vietinių žmonių kultūringas, paslaugus bendravimo būdas, neatsiejamas nuo kasdienybės. Kiekvieno stebėjimo Tajrish rajone metu, dalyvaujančių stebėjimų ir pokalbių metu pavykdavo išgirsti įvairiausių ritualinio mandagumo vartojimo niuansų. Tai leidžia teigti, kad šis tradicinis bendravimo būdas yra gajus šiuolaikinėje kultūroje ir plačiai paplitęs, tačiau yra nuomonių ir apie jo nevartojimą.

Anketose buvo pateikiamas klausimas, „ar Jums patinka, kai aplinkiniai bendraudami su Jumis vartoja *ta'ārof*“. Rezultatai nustebino: buvo išsakyta vieninga nuomonė, kad pirmenybė būtų teikiama bendravimui, kurio metu *ta'ārof* nevartojamas. Taip pat pokalbių metu kai kurių asmenų buvo pažymima, jog *ta'ārof* vartoja bendradarbių rate, oficialiuose susitikimuose, o draugų rate gali būti susitariama, kad *ta'ārof* nebus vartojamas.

Štai kokie atsakymai gauti lauko tyrimų metu paklausus „ar Jums patinka, kai aplinkiniai bendraudami su jumis vartoja *ta'ārof*“:

A atvejis.

„Jei noriu be užuolankų, tiesiai šviesiai bendrauti su draugais ar gerais pažįstamais, pirmenybę teikiu bendravimui be ta'ārof, to prašau iš jų ir pati taip elgiuosi, bet bendraudama darbovietėje ir su nepažįstamais žmonėmis pirmenybę teikiu ta'ārof, nes tai yra pagarbos išraiška.“¹⁰⁶

B atvejis.

„Visai ne. Nesu „tarofingas“, bet pats bendraudamas su kitais vartoju ta'ārof.“¹⁰⁷

¹⁰⁶ Individualus pokalbis su Farzane, Teheranas, 2017-12-05.

¹⁰⁷ Anketoje pateiktas atsakymas, Teheranas, 2017 m. gruodžio mėn.

C atvejis.

„Ne, man ta'ārof visiškai nepatinka.“¹⁰⁸

D atvejis.

„Taip, žinoma! Tokiu būdu suprantu, kad patinku tam žmogui ir, kad jam rūpi, jog gerai jausčiausi. Taip pat aš žinau, kad žmogus mandagus, o su tokiais žmonėmis bendraudamas jaučiuosi geriau, negu bendraudamas su nemandagiais žmonėmis. Tačiau kartais gali kilti ir saldziai erzinančių situacijų, kuomet negali suprasti tikrųjų žmogaus intencijų.“¹⁰⁹

E atvejis.

„Jeigu yra nuoširdus ir norima išreikšti pagarbą, tuomet taip, tačiau jei apsimestinis – ne.“¹¹⁰

F atvejis.

Draugų iranėčių paklausus ar jie tikrai kviečia mane į svečius, sulaukiau tokio atsakymo: *„bā to ta'ārof nedārmā to dustami.“ (su tavimi ta'ārof nevartojame, esi draugė).¹¹¹*

G atvejis.

Vieno pokalbio metu taksi vairuotojas (apie 60 m.) paklaustas ar vartoja ta'ārof ir su kuo, taip atsakė: *„Žinoma! O kaip gi be jo. Jis tiesiog būtinas! Mes ir šeimoje vartojame ta'ārof, su žmona kai bendrauju irgi... Mūsų seneliai daugiau visokių išsireiškimų turėjo, dabar visi skuba, tai ir ta'ārof mažiau...“¹¹²*

H atvejis.

„Ta'ārof vartuju kas dieną bendraudamas su žmonėmis, kurie man rūpi, taip pat ir su žmonėmis, su kuriais nesu toks artimas. Taip darau ne todėl, kad man patinka jiems meluoti, bet todėl, kad jie man yra svarbūs ir aš visuomet noriu jiems sakyti gerus ir pozityvius dalykus, kad jie būtų laimingi ir patenkinti net ir tuo atveju, jei nerimauju dėl galimų savo žodžių pasekmių.“¹¹³

---

¹⁰⁸ Anketoje pateiktas atsakymas, Teheranas, 2017 m. gruodžio mėn.

¹⁰⁹ Interviu su Alireza metu gautas atsakymas, Teheranas, 2017-10-25.

¹¹⁰ Anketoje pateiktas atsakymas, Teheranas, 2017 m. gruodžio mėn.

¹¹¹ Dalyvaujantis stebėjimas, Kino muziejaus kavinė, Teheranas, 2017 m. spalio mėn.

¹¹² Individualus pokalbis su Omid, Teheranas, 2017-12-12.

¹¹³ Individualus pokalbis su Alireza, Teheranas, 2017-11-30.

I atvejis.

„Esu naujesnės kartos atstovė - mes ta'ārof vartojame mažiau. Tačiau bet kokių atveju, savo šeimoje esu išmokusi vartoti ta'ārof ir kartais ką nors pasakau prieš savo valią, labiau atsižvelgiu į kitų norus, o ne savo. <...> Šiandieniniame pasaulyje jaunoji karta tikrai galvoja, kad neturi laiko ir energijos, kad vartotų ta'ārof ir galbūt geriau, kad taarof būtų bent jau mažiau vartojamas ir daugiau žiūrima savo norų.“¹¹⁴

Tokie atsakymai parodo, kad dalis žmonių ta'ārof vartoja norėdami patenkinti aplinkinių lūkesčius: visuomenė tikisi, kad jos individai laikysis nusistovėjusių bendravimo taisyklių, kurių viena yra ta'ārof. Taip visuomenės nariai patenka į savotiškus spąstus: asmeniui gali nepatikti ta'ārof, bet jis jį vartoja, nes aplinkiniai to iš jo tikisi, o jei vienas asmuo vartoja ta'ārof, tuomet tai privaloma ir kitam, nes priešingu atveju jis bus traktuojamas kaip nekultūringas ir nevertas pagarbos, t.y. bus pažeistas jo *face*. Kaip teigia Myers, visose kultūrose galioja tam tikras deramo elgesio modelis, kurį sudaro specifinės normos, kurios iš tiesų varžo ir kontroliuoja taip, kad tai beveik neįjuntama.¹¹⁵ Šioje vietoje ta'ārof tampa tuo varžančiu ir kontroliuojančiu deramo elgesio modeliu, o kartu tokia situacija parodo ir tradicijos bei modernybės sandūrą.

Pokalbių su jaunais žmonėmis (iki 30 m.) metu paaiškėjo, kad jie draugų rate nelinkę vadovautis ta'ārof taisyklėmis: tuo tikslu yra susitariama, kad bendraujama „*bedune ta'ārof*“ (be ta'ārof). Taip siekiama išvengti nesusipratimų ir užtikrinti, kad visi darys ką nori, o ne ko iš jų tikisi kiti ir gerai kartu leis laiką. Mums buvo įdomu, koks efektas būtų, jei šie žmonės nebejaustų spaudimo iš visuomenės pusės: ar iš tiesų ritualinio mandagumo būtų atsisakoma visiškai? Taigi, atlikome eksperimentą ir lauko tyrimų metu su 3 iranėčiais (23 m., 25 m., 35 m.) susitarėme bendrauti *bedune ta'ārof*. Kas mus nustebino, kad prie stalo ar svečiuose, vis tiek tie ta'ārof išlįsdavo ir būdavo pavartojami. Pavyzdžiui, dalyvaujančio stebėjimo metu susėdę prie stalo visi sužiuro į mane. Nebuvo pradėdama valgyti tol, kol aš neįsidėjau maisto į lėkštę ir nepradėjau

¹¹⁴ Persų kalbos ir kultūros instituto farsi kalbos dėstytojos Bahar atsakymas į anketos klausimus bei susirašinėjimas su ja, 2018-05-15.

¹¹⁵ Myers, G. David 2008. *Socialinė psichologija*, vert. Donatas Masilionis, Kaunas: Poligrafija ir informatika, pp. 194-195 (versta iš David G. Myers, *Social Psychology*, 9th ed., New York: The McGraw-Hill Companies Inc, 2007).

valgyti. Taigi, darytina išvada, kad *ta'ārof* vartojimas gali būti sąmoningai mažinamas, tačiau praktikoje vis tiek reiškiasi dėl dar vaikystėje susiformavusių įpročių.

W.O. Beemanas taip atsiliepia apie *ta'ārof* ir jaunimą (1986 m.): *Taarof*, vartojamas kiekvieno iranietio kasdien įvairiausiomis formomis, pabrėžia ir išsaugo kultūriškai apibrėžtų vaidmenų vientisumą. Irano jaunimas verkia iš nusivylimo dėl tokio jo paplitimo, bet prieš jį yra bejėgiai ir praktikuoja *ta'ārof* patys net ir skųsdamiesi dėl jo.¹¹⁶ Nors tyrimo metu ir buvo sutiktas kai kurių žmonių pasipriešinimas *ta'ārof* elgesio modeliui, jis turi būti vertinamas atsargiau nei pasisako W.O. Beemanas. Reikia nepamiršti, kad užsieniečiui atlikti kultūrinius *ta'ārof* lauko tyrimus Irane ganėtinai sudėtinga, turint mintyje iranietų svetingumą ir norą įtikti jų šalies svečiui. Kaip jau aptarėme anksčiau, sakymas, kad asmuo nevartoja *ta'ārof* yra viena iš jo formų.

Alireza, paklaustas kaip jis suvokiantis, kokią reikšmę *ta'ārof* turintis šiandieninėje Teherano kultūroje, atsakė: „*Žinoma, lyginant su laikotarpiu prieš keliolika metų, dabar žmonės mažiau vartoja ta'ārof ir mažiau vartos ateityje, bet vis tiek tai yra svarbi kultūros dalis ir žmonės, kurie apskritai jo nevartoja, mano nuomone, yra keisti ir nemandagūs.*“¹¹⁷

Interviu su Mariam metu ji išreiškė nuomonę, kad *ta'ārof* vartojimas tiesiog turi būti ribojamas: „*Tarp dragų „netarofinam“, o kam? Juk galime bendrauti tiesiogiai, nereikia jokių mandagybių, jos apunkina bendravimą, gali sukelti nesusipratimus, o juk su draugais susitinkame tam, kad visi gerai praleistumėm laiką. Tad kam sakyti tai, ko negalvoji arba elgtis taip, kaip nenori elgtis? <...> Mes su vyru moderni šeima, tarpusavyje taip pat bendraujame be ta'ārof, tačiau su mažai pažįstamais žmonėmis aš visuomet vartuju ritualinį mandagumą. Šioje vietoje tai yra pagarbos žmogui ženklas.*“¹¹⁸

Atsakymas parodo strateginį ritualinio mandagumo vartojimą, jis visiškai kitoks, nei pvz., „G atveju“ išsakytą vyro (apie 60 m.) mintis, kad *ta'ārof* reikia vartoti visuomet, net ir asmeniniuose santykiuose. Čia išryškėja takoskyra tarp skirtingų kartų atstovų ir jų ritualinio mandagumo suvokimo. Mariam yra 23 metai, ji yra naujos kartos atstovė ir asmeninį bendravimą suvokia visiškai kitaip nei tai darė jos seneliai. Jos pasakymas

¹¹⁶ Beeman, William O. 1986. *Language, status, and power in Iran*, Bloomington: Indiana university press, p. 57.

¹¹⁷ Individualus pokalbis su Alireza, Teheranas, 2017-11-30.

¹¹⁸ Interviu su Mariam metu gautas atsakymas, Teheranas, 2017-12-01.

„moderni šeima“ turi nuorodą į vakarietišką šeimos modelį, kaip ji man paaiškino paskui. Ji nebenori gyventi nuolatos supama tėvų, senelių ar tetų su dėdėmis, tad gyvena vieno kambario bute tik su vyru, atskirai nuo visų, taip pat ji pirmenybę teikia paprastam, tiesioginiam bendravimui, asmeniniuose santykiuose bei su draugais ji nenori vartoti *ta'ārof*.

Taigi, apibendrinant galima teigti, kad jauni vietiniai žmonės komunikacijos metu viešojoje erdvėje su mažai pažįstamais žmonėmis vengia išsakyti tiesiogines mintis ir lūkesčius, kalba užuolankomis, pirmenybę teikia pašnekovo poreikiams, t.y. vartoja *ta'ārof*. Kalbėti užslėptomis frazėmis, maloniai, rodyti susidomėjimą pašnekovu – tai yra kultūringo bendravimo taisyklės, kurių privalu laikytis visuomenės nariams, jei jie nenori sulaukti neigiamo pašnekovo ir visuomenės įvertinimo. Vyresni žmonės *ta'ārof* vartoja dažniau ir su visais, ne tik su mažai pažįstamais asmenimis, taip pat žino daugiau skirtingų *ta'ārof* pasireiškimo būdų, o jauni žmonės ritualinio mandagumo intensyvumą linkę riboti ir dažnai tarpusavyje bendrauja tiesiogiai, stengdamiesi nevartoti *ta'ārof* formų, stengiasi labiau paisyti savo norų. Darytina prielaida, kad šio elgesio modelio vartojimas ir toliau mažės, bet neišnyks, tik įgaus naujas, modernias formas.

Išvados

1. *Ta'ārof* yra netiesioginis intencijos išreiškimas mandagiu ritualizuotu elgesiu ir suvokiamas kaip pagarbos kitiems išraiška.
2. Ritualinis mandagumas yra tradicinis elgesio modelis būdingas vietinei kultūrai, kuri yra unikalus musulmonų šiitų religijos ir vietinės kultūros derinys. Šis tradicinis bendravimo būdas yra gajus šiuolaikinėje kultūroje ir plačiai paplitęs.
3. Teorijų analizė atskleidė, kad iranėčių *face* nėra pagrįstas tiktai asmeniniu *positive face*, tačiau ir grupiniu įvaizdžiu, sustiprinto laikantis socialinių normų, viena kurių yra ritualinis mandagumas.
4. Bendravimo kultūroje nėra vyraujantis nei Rytų Azijos šalims būdingas kuklumas, nei Viduržemio jūros regione įsigalėjęs kilnumo principas, o vyrauja pagarbos ir simpatijos principai, kurie reikalauja, kad pašnekovas būtų išaukštintas ir jaustųsi patogiai, jam būtų išreikštas sutikimas, simpatija, o jo poreikiams būtų teikiamas prioritetas.
5. Išskyrėme dvi pagrindines *ta'ārof* vartojimo praktikoje schemas: 1) *Ta'ārof* yra gauto gėrybės/paslaugos pasiūlymo privalomas atmetimas, nepaisant noro jį priimti. Jei tas pats siūlymas to pačio žmogaus yra kartojamas daugiau kartų, jis gali būti priimamas; 2) Tas pats siūlymas per pirmąjį atmetimą peradresuojamas siūlančiajam. Taip patenkinamas pastarojo lūkestis gauti pačio kitam siūlomą gėrybę.
6. *Ta'ārof* elgesio modeliui būdingi šie bruožai: kalbantysis išaukština savo pašnekovą ir tuo pačiu save nužemina; pasiūlymai pateikiami po kelis kartus abiejų pašnekovų; pasiūlymai atmetami po kelis kartus; sakoma nebūtinai tiesa ir ne tai, kas galvojama iš tiesų; kreipiantis į asmenį dažnai vartojama daugiskaita „Jūs“ (*shomā*), net ir šeimos rate; dėmesio ir padėkos išraiška.
7. Keturios pagrindinės *ta'ārof* raiškos formos praktikoje: pasisveikinimas ir atsisveikinimas; pasiūlymo pateikimas, atmetimas/ peradresavimas; svetingumas; komplimentai.

8. Vyresni vietiniai žmonės *ta'ārof* vartoja dažniau ir su visais, ne tik su mažai pažįstamais asmenimis, taip pat žino daugiau skirtingų *ta'ārof* pasireiškimo būdų, o naujosios kartos žmonės ritualinio mandagumo intensyvumą linkę riboti ir dažnai tarpusavyje bendrauja tiesiogiai, stengdamiesi nevartoti *ta'ārof* ir labiau paisyti savo norų.
9. Darytina prielaida, kad šio elgesio modelio vartojimas ir toliau mažės, bet neišnyks, tik įgaus naujas, modernias formas. Matoma tendencija, kad santykiuose su artimais asmenimis *ta'ārof* nebebus vartojamas, tačiau oficialiuose santykiuose ir toliau gyvuos.
10. Galimi du darbo tęstinumo variantai: 1) renkant informaciją apie Lietuvoje gyvenančių iraniečių patirtį integruojantis Lietuvos kultūroje, tyrinėjant jų kultūrą, žiūrint kiek ji kinta lyginant su Teherane gyvenančių iraniečių bei ruošiant metodiką valstybės tarnautojams, dirbantiems su pabėgėliais bei vykdančiais jų integracijos programą Lietuvoje; 2) galimas komparatyvinių studijų atlikimas, kur būtų gilinamasi į *ta'ārof* elgesio modelį ir lyginamos Irano ir Lietuvos žmonių mandagumo sampratos bei jo raiškos formos.

Summary

The purpose of the paper "**Ritual politeness in contemporary Iranian society: the case of Tehran**" is to identify the characteristics of the ritual politeness or *ta'ārof*, and the problem of research is described with the aim of determining how the pattern of *ta'ārof* behavior is perceived in contemporary Tehran culture and what are its basic forms of expression. An ethnographic field study was conducted in the Northern region of Tehran - Tajrish in 2016 and 2017. Using the critical analysis method, different author's opinions and research results are compared. The aims of the work also are pursued through the analysis of the works of such scholars like S.A. Koutlaki and W. O. Beeman. Previously, such studies have not been made by Lithuanian scientists

The field study has shown that *ta'ārof* is an indirect expression of intention in polite ritualized behavior and is perceived as an expression of respect for others. This is a traditional pattern of behavior typical for local culture, which is a unique combination of Shia Islam and historical circumstances in this region. The principles of respect and sympathy prevails in the culture of communication and require the interlocutor to be exalted and comfortable, sympathized with, and to his needs should be given priority.

There are two main schemes of using *ta'ārof* in practice: 1) Taarof is a compulsory denial of the offer of good / service received despite the desire to accept it. If the same offer of the same person is repeated more than once, it can be accepted; 2) the same offer is redirected to the offerer during the first its denial. In this way, the expectation of the offerer that it will eventually devolve on oneself is satisfied.

Young people tend to limit the intensity of using ritual courtesy and often interact directly with each other, trying not to use the *ta'ārof* and to give priority to their own desires. It is assumed that the use of this behavioral pattern will continue to decline but will not disappear, only will acquire new, modern forms.

This study may be useful for researchers studying Iranian culture, as well as for learners of Farsi language, travel organizers and travelers.

Literatūros sąrašas

1. 'Alirzayi, Shaily 1389 [2010]. „*Ta'ārof* dar farhange mardome iran“, *Farhang*, 8, 9: 101-114.
2. Baalbaki, Rohi 2012. *Al-mawrid al-quareeb*, Beirut: dar el-ilm lilmalayin.
3. Beeman, William O. 1986. *Language, status, and power in Iran*, Bloomington: Indiana university press.
4. Beeman, William O. 2001. „Emotion and sincerity in Persian discourse: accomplishing the representation of inner states“, *Internation Journal of the Sociology of Language* , 148: 31-57.
5. Beeman, William O. 1976. „Status, style and strategy in Iranian interaction“, *Anthropological Linguistics*, 18,7: 305-322.
6. Beeman, William O. 2017. „Ta'ārof“, *Encyclopedia Iranica* [interaktyvus]. Prieiga: <<http://www.iranicaonline.org/articles/taarof>> [žiūrėta 2018 04 19].
7. Brown, P., Levinson, S. 1978, 1987. *Politeness: some universals in language usage*, Cambridge: Cambridge University Press.
8. Čepaitienė, Giedrė 2007. *Lietuvių kalbos etiketas*, Šiauliai: Šiaulių universiteto leidykla.
9. Čiubrinskas, Vytis 2007. *Socialinės ir kultūrinės antropologijos teorijos*, Kaunas: Vytauto Didžiojo universitetas.
10. Faika, Sören 1395 [2016]. „Adab va *ta'ārof* dar Iran“, *Pazhuheshhaye iranshenasi*, 6, 1: 112-113.
11. *Fast Dictionary: Farsi-English, English – Farsi* [interaktyvus]. Prieiga: Cambridge university press app [žiūrėta 2018 04 19].
12. Goffman, E. 1967. *Interaction ritual: Essays on face-to-face behavior* [Interaktyvus]. Prieiga: <https://books.google.lt/books?hl=en&lr=&id=qDhd138pPBAC&oi=fnd&pg=PR7&dq=Goffman+On+facework:+an+analysis+of+ritual+elements+in+social+interaction.&ots=9jY-O-eDwp&sig=1fs0g0aT20FZcXuHuj-rKaMnFLc&redir_esc=y#v=onepage&q=Goffman%20On%20facework%3A%20>

- [an%20analysis%20of%20ritual%20elements%20in%20social%20interaction.&f=false](#)> [žiūrėta 2018 015].
13. Hilbig, Inga 2010. *Lietuvių ir anglų lingvistinis mandagumas: prašymai*, Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
  14. Hilbig, Inga 2009. *Lingvistinis mandagumas*, daktaro disertacija, Vilniaus universitetas.
  15. Hilbig, Inga 2008. „Mandagumas kaip reliatyvus kalbinis, socialinis ir kultūrinis reiškiny“, *Acta Linguistica Lithuanica*, LVIII: 1-15.
  16. Holtgraves, Thomas 2017. „Politeness“, iš *The Oxford Handbook of Linguistic analysis*, ed. Commins, C., Katsos, S., Oxford: Oxford university press.
  17. *Islamic encyclopedia* [interaktyvus]. Prieiga: <https://islamicencyclopedia.wordpress.com/2013/12/23/guests-a-blessing-of-allah/>> [žiūrėta: 2018 05 05].
  18. Kádár, Daniel Z., Haugh, Michael 2013. *Understanding politeness*, Cambridge: Cambridge university press.
  19. Kádár, Dániel Z. 2017. *Politeness, Impoliteness and Ritual: Maintaining the Moral Order in Interpersonal Interaction*, Cambridge: Cambridge University Press.
  20. Kádár, Dániel Z. 2017. „Politeness in Pragmatics“, *Oxford research encyclopedias* [interaktyvus]. Prieiga: <http://linguistics.oxfordre.com/view/10.1093/acrefore/9780199384655.001.0001/acrefore-9780199384655-e-218>> [žiūrėta: 2018 03 28].
  21. Kennedy, Hugh 2016. *The Caliphate*, United Kingdom: Pelican books.
  22. Koutlaki, Sofia A. 2010. *Among the Iranians: a guide to Iran's culture and customs*, Boston: Intercultural press.
  23. Koutlaki, A. Sofia 2009. „Two sides of the same coin: how the nation of „face“ is encoded in Persian communication“, *Face, Communication and Social Interaction*, 4: 115-133.
  24. Leone, Massimo 2007. *Make yourself at home: on the semiotics of hospitality*, Turin: University of Turin.

25. *Lietuvių kalbos žodynas* [interaktyvus]. Prieiga: <http://lkz.lt/Visas.asp?zodis=ritualas&lns=-1&les=-1> [žiūrėta: 2018 03 26].
26. Maslow, Abraham H. 1970. *Motivation and personality*, New York: Harper and Row.
27. Myers, G. David 2008. *Socialinė psichologija*, vert. Donatas Masilionis, Kaunas: Poligrafija ir informatika (versta iš David G. Myers, *Social Psychology*, 9th ed., New York: The McGraw-Hill Companies Inc, 2007).
28. Nancy H. Dupree, „Etiquette”, *Encyclopedia Iranica*, IX/1, pp. 45-54, [interaktyvus]. Prieiga: <http://www.iranicaonline.org/articles/etiquette> [žiūrėta 2018 05 20].
29. Redmond, V. Mark 2015. *Face and politeness theories*, English Technical Reports and White Papers, 2. Iowa state university [Interaktyvus]. Prieiga: https://lib.dr.iastate.edu/engl_reports/2 [žiūrėta 2018 03 15].
30. Satkauskaitė, Danguolė 2001. *Lingvistinė pragmatika*. Mokomoji knyga aukštųjų mokyklų studentams (elektroninėje laikmenoje), Kaunas.
31. Schimmel, Annemarie 2001. *Islamo įvadas*, vert. Kazimieras Seibutis, Vilnius: Regnum fondas (versta iš Annemarie Schimmel *Islam. An introductio*, Albany: State University of New York Press, 1992).
32. Valle, Julihana 2016. „The Persian art of etiquette”, *BBC travel*, 14 November [interaktyvus]. Prieiga: <http://www.bbc.com/travel/story/20161104-the-persian-art-of-etiquette> [žiūrėta 2018 05 20].

Interviu

Vardas (anonimizuotas), lytis, amžius	Gyvenamoji vieta	Darbo pobūdis	Vieta, kurioje buvo apklausta	Kokiu būdu apklausta	Data
Ali, vyr., 45	Teheranas	Vairuotojas Tajrish rajone	Mažoje picerijoje netoli Tajrish autobusų žiedo	Interviu	2017-10-26
Alireza, vyr. 25	Teheranas	Lakūnas	Lankytasi svečiuose	Interviu, individualūs pokalbiai	2017-10-25
Mariam, mot., 23	Teheranas	Paskutinio kurso pastatų inžinerijos studentė	Lankytasi svečiuose	Interviu, individualūs pokalbiai.	2017-12-01

Stebėjimų vietos (2017-10-24 – 2017-12-12)	
Tadžriš turgus	stebėjimai
Arg prekybos centras	stebėjimai
Imamzadeh Saleh mečetė	stebėjimai
Tadžriš gatvės	stebėjimai/dalyvaujantys stebėjimai
Viešasis transportas (autobusai, metro, taksi)	stebėjimai
Persų kalbos ir kultūros institutas	• individualus pokalbis su Anahita, farsi kalbos dėstytoja; • anketavimas (gruodžio mėn.); • stebėjimai.
Svečiuotasi pas Alirezą ir jo močiutę Meliną	• 3 dalyvaujantys stebėjimai: 2017-10-27; 2017-12-02; 2017-12-06 • Interviu su Alireza.
Svečiuotasi pas Mariam ir Muhamadą	dalyvaujantis stebėjimas 2017-11-30.

pav. 1 Imamzadeh Saleh mečetė

pav. 2 Imamzadeh Saleh mečetė

pav. 3 Kino muziejaus parkas

pav. 4 Autobusų žiedas

pav. 5 Tadžriš turgus

pav. 6 Arg prekybos centras

pav. 7- pav. 8 Gatvės prekeiviai.

Nuotraukų autoriai: Dalia Sabaliauskienė (1-4,6), Soroush Amanpour (5,7,8)

Transliteracijos sistema

z	ظ
‘	ع
gh	غ
f	ف
gh	ق
k	ک
g	گ
l	ل
m	م
n	ن
v	و
h	ه
i	ی
Trumpieji balsiai	
a	اَ
o	اُ
e,i	اِ
Ilgieji balsiai	
u	و
y	ی

Transliteruota raidė	Farsi abėcėlės raidė
ā	آ، ا
b	ب
p	پ
t	ت
s	ث
j ¹¹⁹	ج
ch ¹²⁰	چ
h	ح
kh ¹²¹	خ
d	د
z	ذ
r	ر
z	ز
zh ¹²²	ژ
s	س
sh ¹²³	ش
s	ص
z	ض
t	ط

¹¹⁹ Liet. k. atitinka „dž“.¹²⁰ Liet. k. atitinka „č“.¹²¹ Liet. k. atitinka „ch“.¹²² Liet. k. atitinka „ž“.¹²³ Liet. k. atitinka „š“.

Anketos klausimai

1. Kas tai yra *ta'ārof*?
2. Koks yra *ta'ārof* vartojimo tikslas/tikslai?
3. Ar pats vartojate *ta'ārof*, kodėl?
4. Bendraudami kokias *ta'ārof* frazes vartojate?
5. Ar mandagumas yra *ta'ārof* vartojimo priežastis?
6. Koks yra *ta'ārof* ir Irano kultūros santykis?
7. Ar norite, kad kiti bendraudami su jumis vartotų *ta'ārof*?

1. تعارف چیست؟

2. هدف استفاده از تعارف چیست؟

3. آیا شما تعارفی هستید؟ چرا؟

4. چه اصطلاحاتی در رابطه با تعارف استفاده می کنید؟

5. آیا ادب دلیل استفاده از تعارف است؟

6. رابطه تعارف و فرهنگ ایرانی به چه صورت است؟

7. آیا ترجیح می دهید دیگران با تعارف با شما برخورد کنند؟

Anketos pavyzdys¹²⁴**تعارف چیست؟**

وقتی در تماس با دیگران هستیم معمولاً مدت بیشتری با او صحبت می‌کنیم یا وقتی فکر می‌کنیم ممکن است او - ۱ - نیازی داشته باشد قبل از این که خودش چیزی بگوید به او پیشنهاد می‌دهیم که کاری برای او انجام بدهیم در حرف‌های خودمان نشان می‌دهیم که مهربان و بخشنده هستیم و به نیاز دیگران خیلی اهمیت می‌دهیم و هر لحظه آماده‌ای کمک به آنها کمک هستیم

هدف استفاده از تعارف چیست؟

تعارف از نظر ما ایرانی‌ها نوعی احترام گذاشتن به دیگران است. به ما یادآوری می‌کند که از خود گذشته - ۲ - باشیم و فقط به خواسته‌های خودمان توجه نکنیم و به دیگران هم توجه کنیم. مثلاً وقتی کسی جلوی در خانه‌ی ما می‌آید تا چیزی بپرسد و برود ما به او تعارف می‌کنیم که تو بیاید و چند دقیقه بنشیند و با هم صحبت کنیم این کار باعث می‌شود که ما بیشتر به همدیگر نزدیک شویم و اگر مشکلی باشد به هم کمک کنیم. وقتی ما هر روز تعارف می‌کنیم یادمان نمی‌رود که به نیازهای دیگران هم باید توجه کنیم و در جامعه تنها نیستیم

آیا شما تعارفی هستید؟ چرا؟

من از نسل جدیدتر هستم و در نسل جدید کمتر تعارف می‌کنیم - ۳ - اما به هر حال، در خانواده‌ام یاد گرفته‌ام که تعارف کنم و گاهی برخلاف میلم چیزی بگویم و بیشتر از خواسته‌های خودم به خواسته‌های دیگران توجه کنم

چه اصطلاحاتی در رابطه با تعارف استفاده می‌کنید؟

قابل شما رو نداره

هر طور شما راحتید

¹²⁴ Informacija viešinama gavus ją pildžiusios dėstytojos Bahar sutikimą.

اختیار دارید
مزاحم شدم
بی تعارف می گم
قدمتان روی چشم
قربانتون برم
شما تاج دارید
قدم رنجه فرمودید
بچه ها دست بوس هستند
رودرواسی نکنید

آیا ادب دلیل استفاده از تعارف است؟

بیشتر هدفمان ادب و احترام به دیگران است-ه

رابطه تعارف و فرهنگ ایرانی به چه صورت است؟

تعارف ریشه در فرهنگ مردم دارد، این که چرا ما از تعارف استفاده می کنیم حتما دلایل مختلفی دارد. اتفاقاتی -۶
که در گذشته در تاریخ ما بوده است باعث به وجود آمدن این رفتار شده است

آیا ترجیح می دهید دیگران با تعارف با شما برخورد کنند؟

در دنیای امروز واقعا نسل جوان فکر می کند که وقت و انرژی برای تعارف ندارد، و شاید بهتر باشد حداقل -۷
کمتر تعارف کند و بیشتر به خواسته های خودش توجه کند

Anketos pavyzdžio (6 priedas) vertimas

1. Kas tai yra ta'ārof?

Kai palaikome ryšius su kitais, dažniausiai daugiausia laiko kalbamės. Kai pagalvojame, gal pašnekovui kažko reikia, tad prieš jam pačiam kažką pasakant, patys jam pasiūlome savo pagalbą. Savo žodžiais parodome, kad esame malonūs ir paslaugūs ir, kad kitų poreikiams skiriame labai didelį dėmesį. Taip pat, kad kiekvieną akimirką esame pasiruošę jiems padėti.

2. Koks yra ta'ārof vartojimo tikslas/tikslai?

Mūsų, iraniečių, nuomone, ta'ārof yra pagarbos išraiškos kitiems rūšis, kuri mums primena, kad negalime galvoti tik apie savo norus, o turime nepamiršti ir kitų. Pavyzdžiui, kai žmogus užbėga pas mus į namus, kad ko nors pasiklaustų, mes vartojame ta'ārof ir siūlome jam užeiti, keletą minučių pasėdėti su mumis, pasišnekėti. Tai leidžia su žmogumi suartėti ir jei nutiktų bėda vienas kitam galėtumėm padėti. Kiekvieną kartą atlikdami ta'ārof neužmirštame, kad turime atkreipti dėmesį į kitų poreikius ir, kad bendruomenėje nesame vieni.

3. Ar pats vartojate ta'ārof, kodėl?

Esu naujesnės kartos atstovė - mes ta'ārof vartojame mažiau. Tačiau bet kokių atveju, savo šeimoje esu išmokusi vartoti ta'ārof ir kartais ką nors pasakau prieš savo valią, labiau atsižvelgiu į kitų norus, o ne savo.

4. Bendraudami kokias ta'ārof frazes vartojate?

- 1) *Nevertas Jūsų;*
- 2) *Kaip tik Jums patogiau;*

- 3) *Jūsų galioje;*
- 4) *Sutrukdžiau;*
- 5) *Be ta'ārof sakau;*
- 6) *Jūsų žingsnis ant akies;*
- 7) *Pasiaukočiau dėl Jūsų;*
- 8) *Turite karūną;*
- 9) *Jums kojas skauda užėiti;*
- 10) *Vaikai bučiuoja Jūsų rankas;*
- 11) *Nevartokite ta'ārof.*

5. Ar mandagumas yra ta'ārof vartojimo priežastis?

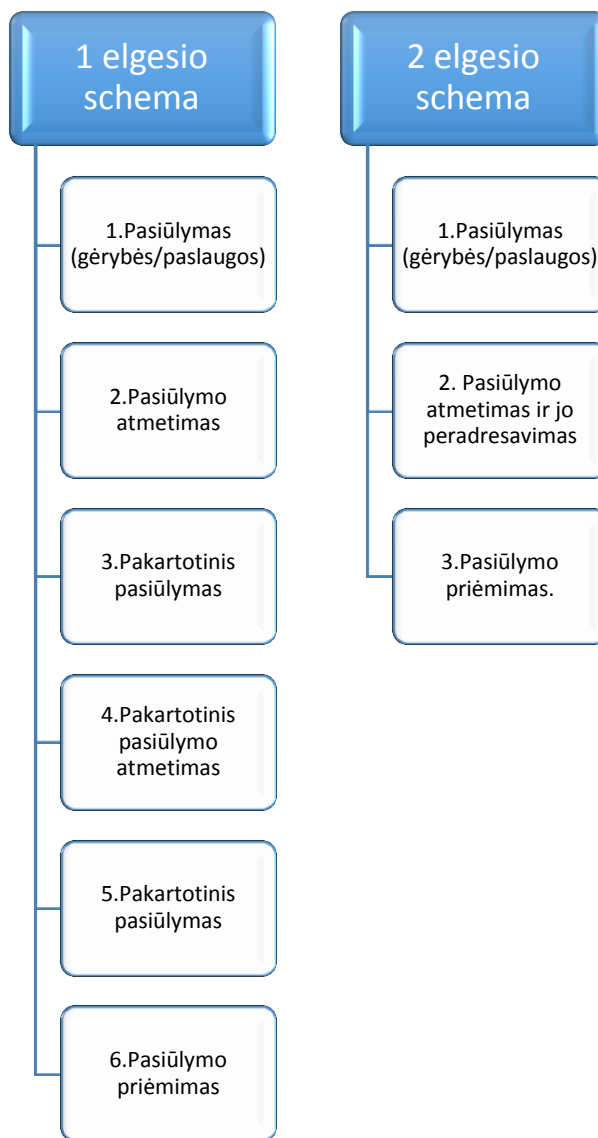
Daugiau mūsų tikslas yra mandagumas ir pagarba kitiems.

6. Koks yra ta'ārof ir Irano kultūros santykis?

Ta'ārof įsišaknijęs žmonių kultūroje, tad kodėl mes vartojame ta'ārof tikrai yra skirtingų priežasčių. Aplinkybės, kurios buvo mūsų istorijos praeityje yra priežastis to, kad atsirado ta'ārof.

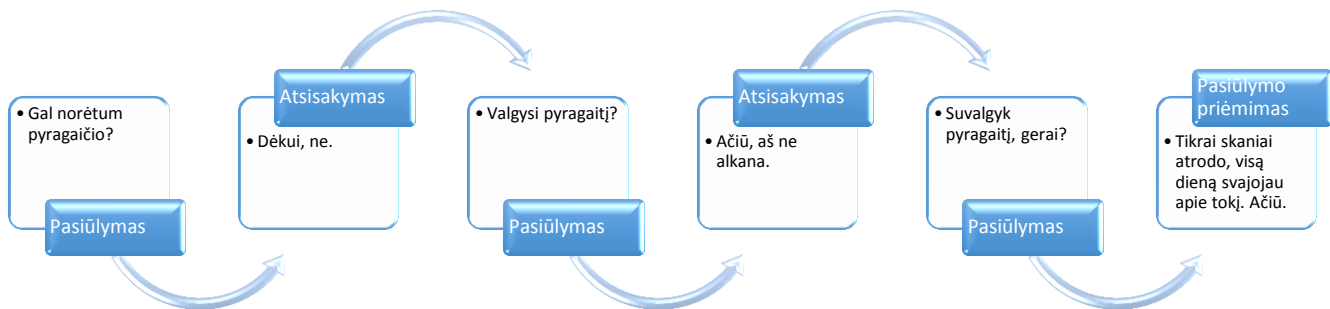
7. Ar norite, kad kiti bendraudami su jumis vartotų ta'ārof?

Šiandieniniame pasaulyje jaunoji karta tikrai galvoja, kad neturi laiko ir energijos, kad vartotų ta'ārof ir galbūt geriau, kad ta'ārof būtų bent jau mažiau vartojamas ir daugiau žiūrima savo norų.

Ta'ārof raiškos schemas

Ta'ārof elgesio schemų pavyzdžiai

1 elgesio schemos pvz.

2 elgesio schemos pvz.

